

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Bakalářská práce

Obec Pátek ve 20. století

Lukáš Kolbaba

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková Ph.D.

Pátek 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Pátku dne 28. dubna 2013

Lukáš Kolbaba

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Ing. Michaele Dvořákové Ph.D., za to, že jsem u ní mohl psát bakalářskou práci. Dále bych chtěl poděkovat paní Vlastě Veselé za informace, které mně poskytla.

Obsah

O literatuře a pramenech	6
Přírodní podmínky a popis obce Pátek.....	7
1. Nejstarší dějiny pátecké.....	8
1.1. Třicetiletá válka na Poděbradsku	10
2. 18. století.....	11
2.1. Pozemková reforma Raabova	11
2.2. Rybníkářství.....	12
2.3. Kostel sv. Vavřince.....	14
3. Pátek v 19. století	16
3.1. Mlýny	18
3.2. Škola.....	21
3.2.1. Nejvýznamnější z páteckých učitelů	23
4. Pátek během 20. století	25
4.1. Doba před 1. světovou válkou.....	25
4.2. Období 1. světové války.....	26
4.3. Léta meziválečná	28
4.3.1. Stavba kapličky a hřbitova.....	32
4.3.2. Slavnosti k výročí prezidenta	33
4.3.3. Příprava na případný válečný konflikt	34
4.4. Období 2. světové války v obci	35
4.5. Doba po roce 1945	39
4.6. Léta devadesátá	43
5. Závěr.....	45

Použitá literatura	46
---------------------------------	-----------

O literatuře a pramenech

Práce čerpá především z kronik a pamětních knih. V Pátku na Obecním úřadě se nacházející celkem tři, jedná se o Pamětní knihu Pátku u Poděbrad, jejíž materiál se sbíral dlouhou dobu, dokončena byla pravděpodobně ve třicátých letech, ale chybí rok jejího dokončení. Další z knih je Pamětní kniha obce Pátek psána v letech 1934 – 1937, jedná se o kroniku, i když tomu název nenapovídá. Třetí knihou je Kronika obce Pátek psána v letech 1985 – 1997, která není číslovaná. Pro doplnění informací byly důležité i výpovědi pamětníků. Dalším pramenem se staly zápisy z rady Místního národního výboru uloženy ve Státním okresním archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem.

O Pátku dosud nebyla vydána žádná monografie. V některých z mnoha svých studií se Pátku věnuje Jan Hellich, zakladatel Poděbradského muzea. V odborné literatuře je o Pátku spíše sporadických zmínek. Několikrát je zmiňován v rozsáhlých studiích o Poděbradsku. Literatura zabývající se především dějinami Poděbrad se dá použít v omezené míře i o Pátku, protože ten je s Poděbrady těsně spjat.

Přírodní podmínky a popis obce Pátek

Pátek je obec patřící k nymburskému okresu ležící ve Středočeském kraji, ležící asi dva kilometry severovýchodně od Poděbrad. Okolní rovinatá krajina byla v minulosti často zaplavovaná řekou Labe. Vlivem častých záplav přinášející po staletí mnoho živin do půdy, patří okolní orná půda k vůbec nejúrodnějším v celé České republice. Dobré podmínky pro pěstování zemědělských plodin vycházejí také z toho, že okolní klima patří společně s jižní Moravou, k nejteplejším místům Česka. Rovinatou krajinu kolem Pátka narušuje pouze na jihovýchodním obzoru vrch Oškobrh, který díky své nadmořské výšce 285 metrů nad mořem, převyšuje okolní krajinu téměř o 100 metrů.¹

Do roku 1960 patřil pod okres Poděbrady, od nichž je Pátek vzdálen asi tři kilometry. Pátek sousedí s několika obcemi; na sever od Pátka leží obec Kouty, severozápadně Křečkov, západně až jihozápadně již zmíněné Poděbrady, jihovýchodně Choťánky a východně Okřínek. Do roku 1924 k Pátku patřila i obec Okřínek. Součástí Pátka je i osada Nové Mlýny, ležící asi 1,5 kilometru východně od obce. K Pátku patří také bývalá hájenka, nacházející se u silnice mezi Kouty a Poděbrady.

¹ KOŽÍŠEK Karel, et al. *Poděbradsko I.* Poděbrady 1906. str. 7.

1. Nejstarší dějiny pátecké

Nejstarší známá písemná zmínka o obci pochází z roku 1345, jedná se už o Pátek vzniklý na novém místě, jelikož původní osada Pátek se ale nacházela severovýchodně od vsi současné. Nacházela se v těsné blízkosti současného kostela sv. Vavřince. Osa zaniklé vsi Pátku byla nejspíše dvojřadá, kolmo stojící k dnešní vsi.² O původní osadě se však nedochovalo téměř žádných zpráv. Osídlení Pátku, díky archeologickým nálezům je ale podstatně starší. Severně od současné obce byly na počátku 20. století nalezeny hroby s milodary, kousky keramiky, i zbytky původního osídlení, které pochází ještě z doby předúnětické.³

V roce 1345 je Pátek zmiňován společně s několika dalšími obcemi, jako součást poděbradského panství, které získal Hynek z Lichenburka a Žleb jako manství. Při dědictví, Po Hynkově smrti, připadlo Poděbradsko jeho nejmladší dceři Elišce, provdané za moravského šlechtice Bočka z Kunštátu. Následujících více než 150 letech na Poděbradsku hospodařili právě páni z Kunštátu. Boček z Kunštátu a Poděbrad se stal oblíbeným u krále Karla IV., směl ho provázet na královskou cestu do Říma. Za věrnost panovníkovi později dostali Poděbrady do úplného vlastnictví. Poděbradsko v té době zažívalo zlatý věk, mnoho obcí a dvorů vznikalo nových.⁴ Po úspěšných letech se události začaly měnit vůči Poděbradům k horšímu. Boček, syn Bočka z Kunštátu a Poděbrad, později nazývaný Starý, se přiklání ke králi Václavovi, proti jeho bratrovi Zikmundovi Lucemburskému. Starý Boček umírá v roce 1416, jeho tři synové se aktivně zapojili do událostí husitské doby a postupně se všichni přiklonili ke straně kališnické, což přineslo jejich statkům, včetně poděbradského pohromu.⁵ Po porážce Zikmundova lidu u Vyšehradu v roce 1420, se Zikmund vrátil do Kutné Hory. Jednou z jeho prvních starostí bylo potrestání otce krále Jiříka z Poděbrad Viktorina Bočka, který pomáhal Pražanům proti Zikmundovi. Posádka uherská v městě Nymburce rozmnožená o lidi vracející se z Vyšehradu, dostala rozkaz poplenit statky poděbradské. Bylo zničeno mnoho statků, nejen Viktorinových, ale i jeho bratra Hynka a strýce Jana Pušky. Mnohé vesnice kolem Poděbrad, Nymburka i Kostomlat bylo silně poničeno, některé

² HELLICH, Jan: *Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku*. Praha 1923. str. 8.

³ HELLICH, Jan: *Pozdně neolitické pohřebiště skrčků „Na žebráku“ u Pátku in Památky archeologické*. Praha 1920 – 1921. str. 213 – 219.

⁴ HRABĚTOVÁ Jana: *Poděbrady: průvodce po přírodních a historických*, 1999 str..8

⁵ ŠMILAUEROVÁ Eva: *Poděbrady v proměnách staletí, díl 1*. 2001, str. 21-22.

zanikly navždy.⁶ Obyvatelé Pátku však brzy postavili novou obec, na vyvýšeném místě, jižně od Lánské struhy. Nový Pátek vyhovoval lépe pro hospodaření, měl širokou náves, velké zahrady a nádvoří přesně dle Lhot vzniklých kolem Poděbrad.⁷ V roce 1437 císař Zikmund Lucemburský prodal za půjčku tisíc grošů pražských obec Pátek společně s několika dalšími vesnicemi mj. Libice, Osek, Opoleny, Odřepsy ad; Jíříkovi z Poděbrad.⁸

V rámci ochrany poděbradského hradu byly v okolí budovány manství. Pátek náležel k manství Chotětickému.⁹ Na konci 15. století se Chotětice rozdělily, část patřila k Poděbradům a část patřila Jindřichu Kostelákovi z Kostelce. Kníže Jindřich Minstrberský dal v roce 1493 svou část Chotětic Hynkovi Baderskému z Újezda v ušlechtilé léno, aby se zbrojným koněm sloužil a chránil poděbradský hrad. Později i druhá část koupena k Poděbradům.¹⁰

⁶ PALACKÝ František: *Dějiny národa českého. Díl 3.* Praha 1850. str. 367 – 368.

⁷ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 16.

⁸ PALACKÝ, František. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské: z archivův domácích i cizích.* Praha 1872, str. 443.

⁹ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 16

¹⁰ SEDLÁČEK, Augustin: *Hrady a zámky a tvrze Království českého, díl 12. Čáslavsko.* Praha 1900. str. 26.

1.1. Třicetiletá válka na Poděbradsku

V 16. století Pátek s ostatními osadami na Poděbradsku poměrně prospíval, grunty byly usedlé, žádný zpustlý. V Pátku bylo dvanáct gruntů osedlých s devíti lány rolí, robotovalo se o žních celkem třináct dní.¹¹ Těžké a krušné časy znamenala pro obyvatelstvo Čech třicetiletá válka. Plenění a ničení vsí a měst se nevyhnulo ani obcím na Poděbradsku. Hlavní nepřátelské vpády proběhly v roce 1631 od Sasů, pod vedením vojevůdce Arnima, další vpády od Švédů pod vedením generála Bannera v letech 1634 a 1639.¹² Mnoho obcí na Poděbradsku vlivem třicetileté války zaniklo úplně, šlo například o obce: Bezno u Netřebic, Vykleky u Chleb, Kratonosy, Krněvice u Rašovic.¹³ Obec Pátek v těchto letech těžce zkoušela, stejně jako jiné obce na Poděbradsku. Dle statistiky panství poděbradského z roku 1634, Pátek obývalo dvanáct lidí osedlých i se svobodníky, ale deset chalup bylo rozbořených a pustých. Po ukončení válečných vřav se lid jen velmi pomalu vzpamatovával z útrap. Šest let po válce bylo na poděbradském panství napočítáno celkem 208 živností rozbořených a pustých, což byla skoro třetina ze všech živností na Poděbradsku. Nejhůře dopadla obec Pátek, kde z jedenácti selských živností, jedné chalupnické a jedné zahradnické, byla obsazena jediná selská živnost, ostatní živnosti byly pusté a rozbořené, včetně rychty.¹⁴ Po válečných letech se snažila správa poděbradského panství, aby byly osiřelé a zpustošené grunty co nejdříve osídleny, aby se z nich mohly platit panství dědičné pacht. Nedostávalo se však finančních prostředků, aby mohly být statky znovu opraveny či postaveny, zároveň chybělo i dostatek lidí způsobilých hospodařit. Správa panství dědičný pacht neodpustila, a to ani za léta, kdy se role neosívala, tento pacht pak jako dluh i s úroky vymáhala. Většinu držitelů gruntů nezbylo často nic jiného, než prodat zadlužený grunt a tím tak umořit dluhy a úroky z nich, samotným bývalým držitelům zbyl jen zlomek tržní ceny z gruntu. Na uvolněné grunty se často dostávalo obyvatelstvo z jiných obcí. Původní majitelé se buď odstěhovali, nebo zůstali v obci jako podruzi, pokud měli alespoň nějaké peníze, osadili menší grunty a chalupy.¹⁵

¹¹ KLÁSEK, Čeněk et al: *Poděbradsko. Díl 3 část 3.* str. 72.

¹² HELLICH, Jan: *Obec Bobnice u Nymburka.* 1898. str. 14

¹³ Tamtéž, str 16.

¹⁴ KLÁSEK, Čeněk et al. *Poděbradsko. Díl 3. část 3.* str 61- 62.

¹⁵ HELLICH, Jan: *Obec Bobnice u Nymburka. 1898.* str 15 - 16 .

2. 18. století

2.1. Pozemková reforma Raabova

Velkou změnu v životě vesnických obyvatel přinesla reforma provedená dvorním radou Raabem za vlády Marie Terezie. Reforma se stala velmi potřebnou. Nejnižší instancí správy a soudnictví v Čechách jsou v té době panství. Na panství nacházející se půda, patří k soukromým majetkům stavů, tedy šlechtě, královských měst a duchovenstva. Selské obyvatelstvo, které je na panství usazené tak je na majitelích půdy závislé, a to hned dvojím způsobem. Jednak je na majitelích závislé jako na skutečných vlastnících půd a jako na nejbližše nadřízených státních úřadech. Tato závislost je v době stavovské nerozdělitelně spjata, tvoří mezi selským lidem a majiteli panství zvláštní právní vztah nevolnictví. Česká zemská stavovská ústava prohlašuje majitele panství za vrchnost a lidé na panství usedlí za jeho lid poddaný. Poddaní se nesměli vystěhovat z panství bez povolení vrchnosti. Poddaní museli své děti po určitou dobu posílat do dvorské služby. Ze svého selského statku jsou navíc zavázáni k robotám vrchnosti, což představovalo asi největší problém. Během 18. století se u vrchností projevuje snaha o zvětšování svých velkostatků. Vrchnost půdu, která dříve byla pronajata poddaným, scelují do svých poplužních dvorů. Vzrůstem vrchnostenských popluzí roste i potřeba vrchnostenské pracovní síly, což je záležitostí opět poddaných. Stálým zvyšováním závazků poddaných a neustálou změnou jejich právního poměru k půdě, se stává jejich situace neudržitelnou, navíc kromě vrchnosti si kladl stále větší požadavky i stát. Hospodář musel též desátek odvádět faráři ve formě naturálií.¹⁶ Například v roce 1770 bylo v Pátku celkem 6 sedláků celých a 5 sedláků polovičních, 5 chalupníků a 34 domkařů. Celkem se v Pátku konalo 676 dní roboty potažní a 780 dní roboty ruční.¹⁷ Tyto neutěšené poměry vedly ve 2. polovině 18. století k hospodářskému rozvratu země, často doprovázeny nepokoji a vzpourami. Na začátku roku 1775 propuklo v severovýchodních Čechách živelné povstání sedláků, které zasáhlo celkem pět krajů, kterému dopomohla i velká neúroda v letech 1770 - 1775.¹⁸ Vzpoura sedláků se dostala i do Poděbrad, kdy se sedláci snažili i lidi z okolních vsí na svou stranu přidat. V Poděbradech se mstili na úřednících, které hojně pronásledovali. Neunikl

¹⁶ PROCHÁZKA, Jan: *Parcelování velkostatků (Raabizace) za Marie Terezie*. Praha, 1925. str. 5.

¹⁷ KLÁSEK, Čeněk: *Poděbradsko. Díl 3 část 3*. str. 77.

¹⁸ PROCHÁZKA, Jan: *Parcelování velkostatků (Raabizace) za Marie Terezie*. Praha, 1925. str. 6.

ani vrchní představený poděbradského panství Johan Beierweg. Poté sedláci táhli dále k Brandýsu a Praze, kde je ale vojsko rozmetalo.¹⁹ Problémy si uvědomili i na císařském dvoře, že je třeba hledat příčiny nepokojů a snažit se o jejich odstranění. Reformu poddanských poměrů v Čechách vytvořil dvorní rada František Antonín Raab, který se snažil prosadit volnost zemědělské práce a vlastnictví vzdělané půdy. Proto navrhoval, aby veškerá půda jak z dosavadních velkých popluží, tak i z velkých selských statků, byla rozdělena mezi selský lid do dědičného pachtu. Provedením jeho návrhů se mělo docílit silného omezení roboty a nevolnictví. Zároveň se měl zvýšit počet obyvatel, protože mnoho především podruhů a baráčníků si dosud jen ztěžka vydělávali na obživu, protože neměli ani kousek své půdy. Marie Terezie roku 1775 vydává patent, jímž stanovila maximum robotní povinnosti poddaných, aby zamezila vrchnostem pro libovůli při využívání lidí na robotu. Raabova pozemková reforma byla zahájena jako zkouška na bývalý jezuitský statek Liběšice a na komorní panství Brandýs. Reforma se ukázala jako úspěšná, tudíž se rozšířila i na ostatní panství.²⁰ Revolučním činem se ukázal patent z 1. ledna 1781 o úplném zrušení nevolnictví vydaném Josefem II. Na Poděbradsku se provádělo už od roku 1777. Při rozdělení dvorů a ovčínů vzniká na Poděbradsku mnoho nových vesnic například Hermansdorf (nyní Kolaje), Bayerweck po poděbradském radním, ale i Vokřínek (Okřínek) spjatý s Pátkem a mnoho dalších obcí.²¹ Josefu II. Byla provolávána sláva, která netrvala dlouho, neboť jeho nástupce Leopold II. robotní patent v roce 1790. Definitivní zrušení roboty pak přišlo až v revolučním roce 1848.²²

2.2. Rybníkářství

Nejdominantnějším odvětvím na Poděbradsku přes tři sta let patřilo právě hospodaření na rybnících. Velká změna se odehrála právě na konci 18. století, která znamenala především přehodnocení hospodaření na Poděbradsku a s tím související přeměna rázu krajiny kolem Pátku.

Na Poděbradském hejtmanství bývalo odedávna mnoho rybníků. Krajina v Polabí byla přímo stvořená pro velké vodní plochy díky své rovině, ale především pro mnoho různých zákrutů labských, blat a močálů. Od 14. století na Poděbradsku

¹⁹ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 56.

²⁰ PROCHÁZKA, Jan: *Parcelování velkostatků (Raabizace) za Marie Terezie*. Praha, 1925. str. 12.

²¹ KLÁSEK, Čeněk: *Poděbradsko. Díl 3 část 3*. str. 99.

²² Tamtéž, str. 81 – 84.

vzkvétá rybníkářství, buduje se celá řada nových rybníků. Na budování rybníků dohlížel a učil se zde rybníkářství i regent rožmberský Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan. Většina zdejších rybníků se budovala na blatech a močálech na pravém břehu Labe. Jedním z takto vzniklých rybníků byl i rybník Blato (někdy též Blatské jezero). Zaujímal ohromnou plochu 996 ha s násadou 1000 kop kaprů. Jednalo se o největší rybník, jaký kdy by vybudován.²³ Svou rozlohou skoro o čtvrtinu převyšoval největší rybník Čech – Rožmberský. Blato se rozkládalo mezi obcemi Pátek, Kouty, Úmyslovice a Okřínek.

Ryby od Poděbrad se posílaly na královský stůl i na pražský trh. Při rybníku Blato byly zřízeny rozsáhlé sádky, u Nového mlýna osm, v Pátku čtyři, které sloužily nejen pro Blato, ale pro celé panství. Pátecké sádky se nacházely na pravém břehu Lánského kanálu. Část sádek byla vyhrazena pro obyvatele Poděbrad, protože Poděbrady postoupily svůj rybník Předměstský i s bažantnicí císaři Ferdinandovi I. pro loveckou zábavu. Za ochotu dostali poděbradští předkupní právo při prodeji vylovených ryb zejména z Blata. Proto si občané Poděbrad kupovali od občanů páteckých místo pro své sádky, aby měli kam koupené ryby umístit.

Za třicetileté války nastal velký pokles v rybníčním hospodářství, které se už nikdy plně neobnovilo. Rybník Blato se začal vysušovat v roce 1764. V roce 1777 byl osazen už jen v jedné části a to jen na jedno léto.²⁴ S ním byla vypuštěna a vysušena většina rybníků na celém poděbradském panství, z nichž ke čtyřem nejvýznamnějším patřily rybníky Chlebský, Bobnický, Draho a Křečkovský.²⁵ Rybník Blato se nejdříve naplňoval jen pomocí srážkové vody, to se ukázalo jako nedostatečné, chyběl jakýkoliv přítok či odtok, což změnil Jiří z Kunštátu. Proto se kolem roku 1450 pod Dobšicemi zřídila stavidla nazvaná podle tvrze Bader Baderská, od nichž se voda z řeky Cidliny odvádí umělou strohou zvanou Lánská, později též nazývána Sánský kanál, nebo jenom struha. Lánská struha se stala velkolepým projektem poděbradského panství, který mohl být proveden pouze za souhlasu kolínského panství, protože některé ze vsí ležících na řece Cidlině k němu patřily (Sány, Opolany a Kanín). Vznikem Lánské struhy se z Cidliny odvedlo značné množství vody, mnohé vedlejší toky Cidliny ústící do Labe vyschly úplně.

²³ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko I.* Poděbrady, 1906. str. 29-30.

²⁴ DOLEŽAL, Leopold: *Povšechný popis býv. panství nyní velkostatku Poděbradského.* Poděbrady 1891. str. 37

²⁵ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 84.

Na oplátku pro panství kolínské se zřídil náhon pro napájení největšího kolínského rybníka jménem Bačovský. Tento náhon odbočuje z Lánské struhy nad vesnicí Sány, poté vede vodu podél Sán k lánskému mlýnu, odtud pak přímo na jih do rybníka Bačovského. Náhon za Bačovkou ústí u Velkého Oseka přímo do Labe.²⁶ Lánská struha protéká Opolánky, kolem Odřepes směřuje k Novým Mlýnům, poté protéká Pátkem na Křečkov, aby se nakonec v blízkosti vsi Kovanice vlila do Labe. Na své cestě Lánský kanál zásoboval vodou hned několik rybníků, které však v 18. století, postihl stejný osud, jako rybník Blato, tedy vypuštění a zánik.²⁷

Konec 18. století znamenal pro obyvatele Pátka velkou změnu v krajině a její obhospodařování. Chov ryb, který už dlouhodobě stagnoval, prakticky zanikl společně s rybníkem Blato. Na místě vypuštěného rybníka se postupně a pozvolna započalo pěstování plodin pro obživu, především obilí, kterého bylo více potřeba pro obživu obyvatelstva než ryb. Vysušený rybník byl od 1. ledna 1794 pronajat pro erární chov koní. V roce 1795 stát vybudoval překrásné budovy s chlévy a ohradami na ostrově, ve tvaru čtyřhranu. Zbytky rybníka se rozdělily pomocí jednotlivých kanálů na více oddělení, které sloužily k pastvě koní.²⁸

2.3. Kostel sv. Vavřince

Nejstarší pamětihodností v Pátku, je bezpochyby kostel zasvěcený sv. Vavřinci. Založen kolem roku 1350 Bočkem z Kunštátu. V roce 1354 do Pátka dosazen první farář. Kostel, který v počátku byl jen dřevěný, patřil na vesnicích k nejdůležitějším stavbám vůbec, scházeli se u něj místní při bohoslužbách, byl vstupní branou do světa při křtu, i výstupní branou při bohoslužbách pohřebních. Na kostele se zrcadlí vývoj a osud obce Pátek v průběhu historie. Těžce jej poškodily husitské války, stejně jako celý Pátek. Kostel pak dlouhá léta nebyl obnoven, proto sem ani farář nebyl dosazen. Bohoslužby pak občas vykonával poděbradský kněz. Nový kostel vystavěn na přelomu 15. s 16. století. V 16. století za třicetileté války zůstal kostel, paralelně s celou vsí páteckou, silně poničen a částečně rozbořen. Po příchodu nových majitelů gruntů kostel znovu opraven. Kolem roku 1711 byl kostel zničen. V následujících letech opraven, dodány do něj nové zvony. Služby Boží se zde konají čtyřikrát ročně. Stav chrámu byl až do roku 1829 velmi neutěšený, žádná

²⁶ HELLICH, Jan: *Příběhy mlýnů na bývalém panství poděbradském. Nové Mlýny. Věstník Hellichova musea Poděbradska*,. Ročník 1, číslo 1. Poděbrady 1930.

²⁷Pamětní kniha obce Pátka u Poděbrad. str. 80.

²⁸ HELLICH, Jan: *Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku*. Praha 1923. str. 19.

dlažba na zemi, otlučené zdi, prohnílá střecha, ze které do kostela zatýkalo. Nástupem nového správce Jana Votočky se situace změnila. Nechal opravit střechu, vydláždil podlahu, výměny se dočkaly i staré varhany. Oltář i celý kostel byly bohatě zdobený, čímž však kostel přilákal zloděje, kteří chrám hned několikrát vykradli. Na obnovu po ukradených věcech přispěli manželé Markovi, mlynáři na Nových Mlýnech, dále movitější sedláci v obci.²⁹ Jasně se tak ukázalo, jak místním na kostele záleží a chtějí jej mít vyzdoben. Kostel tím, že leží poněkud stranou od obce, se nevyhnul ani dalšímu vykrádání. Mnoho uměleckých skvostů z kostela zmizelo vlivem zlodějů nenávratně. Později se všechny cennosti z kostela musely uschovávat u místních občanů, vozily se do kostela jen na bohoslužby.

²⁹ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 18 – 29.

3. Pátek v 19. století

Ve dvacátých letech 19. století hřebčinec po rybníku Blato zrušen a přestěhován do Kladrub nad Labem. Místo u vysušeného rybníka Blata se ukázalo jako nevhodné, protože půda zde zůstávala velmi vlhká. Nedlouho poté na místě zaniklého hřebčince zřízen hospodářský dvůr Blato, s názvem odkazujícím na zaniklý rybník.³⁰ Louky, na kterých se pásli koně, se postupně rozoraly a stala se z nich pole, jenže i ta trpěla velkou vlhkostí, nakonec se musely provést meliorace, které vodu definitivně odvedly a půdu pro pěstování zpřístupnily.

V polovině 19. století se vesnické obyvatelstvo definitivně vyvázalo z roboty. V roce 1849 zaniká, kromě roboty, také úřad rychtáře, který patřil na vesnicích po celá staletí k nejdůležitějším osobám. Rychtář byl na venkově výkonným orgánem panské kanceláře, seznamoval občany s novými vrchnostenskými rozkazy, patenty, rozhodoval drobné spory, společně se sedláky rozhodovali o věcech obecních, dosazovala jej do obcí vrchnost, čili nebyl volen lidmi. První obecní volby se v Pátku konaly až v roce 1861. Volená samospráva se ukázala, jako velmi prospěšná pro rozvoj obce. Kulturnímu rozkvětu obce Pátek pomohlo, kromě volené samosprávy, taky místní obecná škola, díky které prakticky zanikla negramotnost, lidé se tak mohli přecítit věci nové, které třeba starší generace číst nemohla, protože neuměla. Škola, jako středisko vzdělanosti, se stala také kulturním centrem pro místní občany prakticky jediným. Řídící učitelé se těšili velké úcty mezi občany, což platí především pro Františka Jandu, který pomáhal i při zvelebování návsi.

Od roku 1861 stojí na návsi kaplička, která se stala zároveň zvonící. Na myšlence postavit kapličku měl velký vliv právě místní učitel František Janda a také Jan Suchánek, jenž byl první obecní představený Pátku. Jedním z hlavních záměrů, proč občané chtěli na návsi vystavit kapličku, i když zvony v Pátku už měl kostel sv. Vavřince, byl ten, že kostel sv. Vavřince leží na hřbitově a je poněkud stranou od vesnice, jeho zvony tak nikdy nebyly ve vesnici příliš slyšet. Postavena byla díky přispění dárců a příspěvku obce architektem Janem Kalousem. Zvon do této kapličky darovala místní občanka, tento zvon byl ulit ve slévárně v Praze a tam také strahovským opatem Zeidlerem vysvěcen. Nová kaplička se vysvětila o místní slavnosti dne 1. října 1861 děkanem a vikářem poděbradským Václavem

³⁰ HELLICH, Jan: *Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku*. Praha 1923. str. 19.

Krulichem. Na památku vysvěcení této kaple budou místní občané vždy tuto neděli před sv. Havlem držet posvícení. Touto informací děkan vysvěcení kapličky ukončil. Obec tak převzala kapličku i se zvonem pod svou ochranu. Už v roce 1868 zvon praskl. Ještě téhož roku byl v Praze přelit a pražským biskupem posvěcen.³¹

Lidé na vesnicích si začínají uvědomovat to, že problémy je lépe řešit společně. To si uvědomují i v Pátku, sjednocujícím problémem zde byl oheň. Nejstarší ze založených spolků je právě sbor dobrovolných hasičů. Oheň býval největším nebezpečím na vesnicích, mnohdy bylo zničeno mnoho budov a hospodářských stavení, které byly dřevěné, či kryté doškovými střechami, čímž se mohl požár šířit velmi rychle. Snaha lidí byla požárům předcházet. Ukázalo se, že spolupráce mezi lidmi je nedostatečná, proto se většinou obecní rady rozhodly pomoci. V Pátku vznikl sbor dobrovolných hasičů v roce 1888 z návrhu tehdejšího starosty obce a podnětu rolníka Jana Charváta.³² První schůze proběhla 19. února 1888. Při schůzi se k hasičům přihlásilo celkem 53 občanů. Noví členové hned složili slib do rukou starosty obce. Roční příspěvek vyměřen dle majetkových poměrů od 50 krejcarů do 5 zlatých.³³ Brzy se začalo uvažovat o založení větších jednotek, které by slučovaly jednotlivé sbory v menších obcích, vedly by k jednotnému výcviku a vedení členů. Větší jednotky se nazývaly župy hasičské. Sbor dobrovolných hasičů z Pátku patřil pod župu poděbradskou založenou v roce 1889, od roku 1903 nazývána hasičská župa poděbradská Jiří. Od svého vzniku se páteční hasiči, kromě likvidování požárů, účastnili všech významných společenských akcí v obci. Hasiči nejčastěji hasili požáry vzniklé především od zásahu blesku, ale často požáry vznikaly i z nedbalosti, případně úmyslně od žhářů. V počátcích chyběla hasičům jakákoliv technika. Brzy jim obec koupila ruční stříkačku taženou koňským potahem. Na školní zahradě byla vystavěna první hasičská zbrojnice. Už na konci 19. století se začínají pořádat hasičské bály, které se v té době ještě nekonaly každoročně.

Druhá polovina 19. století znamenala změnu životů pro mnoho občanů vlivem rostoucí industrializace. V této době začínají vznikat na mnoha místech v Čechách

³¹ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad, str. 27 – 28.

³² KÁRNÍK, Pavel: *Politický okres poděbradský ve dvacátém roce československé samostatnosti*. Poděbrady 1938. str. 180.

³³ Pamětní kniha obce Pátek, 1934 – 1937. str. 8.

velké průmyslové závody s moderním vybavením. Sousední Poděbrady se díky nově vzniklým podnikům staly prakticky průmyslovým městem. V roce 1863 byl založen první parní mlýn a olejna, v roce 1871 založil Roubíček lihovar, v roce 1873 postavil Vojtěch Kerhart pilu s cementárnou, roku 1878 založena poděbradská sklárna. Rozvoj těchto podniků by nebyl nikdy možný, kdyby přes Poděbrady nevedla severozápadní dráha, postavena v roce 1871, čímž se Poděbrady pro svou dostupnost otevřely světu.³⁴

Velmi specifickou kapitolou pro průmysl této doby byly cukrovary. V 19. století si pozvolna dobývala naše pole řepa cukrovka. Jejím rozšíření dopomohla stoupající cena cukru v padesátých letech. Řepa cukrovka se tak byla rázem jednou z nejpěstovanějších plodin na polích v Polabí, protože zde našla nejlepší klimatické podmínky pro pěstování. Z velkých pěstebních ploch cukrovky vyplývá také potřeba jejího dalšího zpracování. V letech, kdy cena cukrovky šla nahoru, vznikalo na Poděbradsku mnoho cukrovarů. Počátkem sedmdesátých let čítal politický okres poděbradský celkem 15 cukrovarů, takovému počtu se nemohl žádný jiný z okresů v Čechách vyrovnat. V každé větší obci na Poděbradsku se nacházel cukrovar. Již brzy se ale ukázalo, že velký počet cukrovarů nemá šanci dlouhodobě prospívat, kromě jiného chybělo dostatek vyškoleného personálu schopného vést podnik. Pro založení cukrovaru bylo třeba velkého množství kapitálu, stavělo se tedy povětšinou na úrok. Brzy vlivem velkých přebytků vypěstované cukrovky začala její cena rychle klesat, tudíž se přestalo vyplácet udržovat cukrovary. Na Poděbradsku mnoho cukrovarů změnilo po několika letech existence své majitele, většinou v exekučních dražbách. Cukrovary na Poděbradsku spíše přežívaly, i přesto se řepa cukrovka stala nejdůležitější plodinou. Na počátku 20. století fungovalo na Poděbradsku devět cukrovarů, ale řepy se ve stejné době vypěstovalo ročně i tři a čtvrt milionů metrických centů.³⁵

V Pátku se průmyslová revoluce zpočátku neprojevovala, postupující dobou se ale velké modernizace dostalo i mlýnům, jako jediným větším průmyslovým podnikům na jeho území ležících.

3.1. Mlýny

³⁴ HRABĚTOVÁ, Jana: *Poděbrady: průvodce po přírodních a historických zajímavostech města*, Poděbrady 1999. str. 14.

³⁵ KOŽÍŠEK, Karel et al: *Poděbradsko I.* Poděbrady 1906. str. 180 – 186.

Využití velkého množství protékající vody se tak přímo nabízelo. Voda ze struhy, kromě zásobování vody okolních rybníků, sloužila také k pohonu mlýnských kol. Na struze v obci Pátek se nacházeli hned dva mlýny. Třetí mlýn, ležící na Struze, se nacházel u obce Odřepsy nazývaný Mlýnek. Nejstarší a nejvýznamnější se nachází v osadě podle něj pojmenované Nové Mlýny. V roce 1553 se uvádí, že mlýn je nově vystavený, jeho založení je však ještě starší, pravděpodobně krátce po vzniku Lánské struhy. V těchto letech měl Nový mlýn 4 kola moučná, 1 kolo stupní. Co se z mlýna prachů a opišků schází, to se dává na zámek do Poděbrad na výkrm vepřů. Pravidelně býval pronajímán. Společně s poděbradským Podzámeckým mlýnem patřil k prosperujícím podnikům, každoročně oba mlýny vydávaly 355 kop a 55 zlatých. V 16. a 17. století se na Nových Mlýnech často střídali nájemci. V roce 1642 Nový Mlýn vynášel ročně 100 stríků žita, 4 vykrmené vepře, potřeboval ročně na náklad 36 zlatých. Mlelo v něm kolem 244 lidí. Skládal se ze 3 kol moučných a 16 stup. Nový Mlýn patřil k prosperujícím podnikům panství, navíc nebyl oproti Podzámeckému mlýnu ohrožen případnými povodněmi. Mletím k tomuto mlýnu povinno celkem 10 vesnic: Činěves, Choťánky, Libice, Odřepsy, Opočnice, Pátek, Podmoky, Senice, Velenice a Vrbice. Kdyby někdo ze zmíněných vesnic nemohl z různých důvodů dovézt obilí do mlýna, má se s mlynářem o měřičné vyrovnat. Mlynář je povinen panské dvory a ovčírny bez měřičného podporovat. Mlynář dále musel být neustále na mlýně a neměl se od něj vzdalovat z důvodů případné ochrany před škodou na mlýně, mlynář se mohl vzdálit z mlýna jen v případech, kdy se to týkalo jeho živnosti samotné. Významný mlynářem na Nových Mlýnech se stal v roce 1761 Tomáš Roudný, který jej koupil na základě emfiteutické smlouvy³⁶. V roce 1771 vyplenili obyvatelé Odřepes, Choťánek a Libice Nové Mlýny, z důvodů velké hladu a neúrody, která v té době panovala.³⁷ V roce 1778 zrušil 2 složení mlýna a vystavěl pilu. Náhradou za zrušená složení založil mlynář Roudný u vsi Odřepsy Mlýnek o jednom složení na vlastním pozemku. Mlynář Roudný patřil k velice zbožným osobám. Rozhodl se u svého mlýna postavit kapli Panny Marie Cellenské. Stavba mu trvala déle, protože nejprve mu chybělo povolení od vrchnosti. V roce 1779 po šesti letech od počátku stavby byla kaple dokončena. Slavnostní svěcení kaple

³⁶ HELLICH, Jan: *Příběhy mlýnů na bývalém panství poděbradském. Nové Mlýny. Věstník Hellichova musea Poděbradska.*, Ročník 1, číslo 1, Poděbrady 1930.

³⁷ KLÁSEK, Čeněk: *Poděbradsko. Díl 3 část 3* str. 94

proběhlo dne 12. září děkanem a proboštem Josefem Svobodou. Slavností svěcení se stalo velkou událostí; velké procesí se táhlo od Poděbrad, sousedé nesli obraz Panny Marie Cellenské, který měl zdobit oltář. Oltář kaple byl tepán z mědi a následně stříbřen. Roku 1784 byla Novomlýnská kaple zrušena, zdobný oltář přenesen do hlavního chrámu v Poděbradech.³⁸ Mlynář Roudný postupem let upadal do stále větších dluhů, přestal platit činži, dluhy rostly, proto se vrchnost rozhodla dát mlýn do dražby. O mlýn projevil zájem hodně zájemců, v den dražby 15. září 1781 se jich dostavilo celkem sedm. V této době měl Nový Mlýn čtverné složení, pilu, zahrádku, pole 1 a půl strychu, louku pod 6 jiter. Spolu s Novým Mlýnem šel do dražby i Mlýnek u Odřepes, který ke staršímu mlýnu patřil též. Jako základní suma dražební bylo stanoveno 3 102 zlatých. Nejvyšší sumu nabídl Josef Václavík z Hořic, celkem 4 590 zlatých. Stal se dědičným nájemcem obou mlýnů, vrchnost si však zachovala předkupní právo. Dceru Josefa Václavíka pojal za manželku Kašpar Marek, který Nový Mlýn zdědil, jehož potomci poté na Nových Mlýnech hospodařili po několik generací. Syn Kašpara Josef Marek oba mlýny velice zvelebil. Mlýn Nový rozšířil na pět složení a na dvě složení mlýn v Odřepsích. Přestože byly mlýny od panství prodané, předkupní právo si vyhradila vrchnost. Roku 1826 ve mlýně a vedlejší krčmě bydlelo celkem 11 duší.³⁹ Rodina Markova se finančně podílela ve zvelebování obce, přispěli třeba ke koupi předmětů do kostela sv. Vavřince, který byl předtím vykraden.⁴⁰

Velkou přestavbu zažily Nové Mlýny v roce 1893, kdy tehdejší majitel Robert Marek, což byl vnuk Kašpara Marka, nechal nákladně přestavět mlýn i sousední stavení, mlýn moderně zřízen o čtyřech složeních, dvou stolních válcích nově s elektrickým pohonem. V osadě nechal dále zřídit ovocnou zahradu, ohrazenou zděným plotem. Mlynář převzal od vrchnosti také baderské stavidlo s bytem, stodolou i polnostmi.⁴¹

U mlýna stávala chalupa pro hlídače sádek, ve které se už v 15. století čepovalo pivo i panská kořalka. Po zrušení rybníků v 18. století připadla krčma, které se říkalo „Na sádkách“, ke mlýnu. Mlynář krčmu pronajímal vždy na dobu

³⁸ HELLICH, Jan: *Příběhy mlýnů na bývalém panství poděbradském. Nové Mlýny. Věstník Hellichova musea Poděbradska.*, Ročník 1, číslo 1, Poděbrady 1930.

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Pamětní kniha Pátku u Poděbrad. str. 25.

⁴¹ HELLICH, Jan: *Příběhy mlýnů na bývalém panství poděbradském. Nové Mlýny. Věstník Hellichova musea Poděbradska.*, Ročník 1, číslo 1, Poděbrady 1930.

6 let. Celé generace občanů si pamatovaly veselý život v tomto hostinci. Po staletí se tu scházivali obyvatelé sousedních vesnic i krajánci, neboť ležela i v blízkosti významné obchodní cesty na Jičín.⁴²

Druhý mlýn přímo v obci Pátek stojící byl postaven kolem roku 1821 na severovýchodním konci obce, blízko starého mostu přes Lánskou struhu na jejím pravém břehu, u rozcestí z obce Pátek směrem ke Koutům, nebo k osadě Blato. Jako první projevil zájem o stavbu mlýna Jan Riegl, byl významný pražským měšťanem, který měl bohaté styky mimo jiné i s královskou českou komorou, což mu pravděpodobně usnadnilo povolení pro stavbu mlýna. Pro mlýn bylo třeba zajistit dostatek vody. Jan Riegl zakoupil právo k užívání vody z Lánské struhy. Zavázal se také čistit Lánskou struhu nad i pod Novým Mlýnem, celkem v délce 500 sáhů, z toho 105 sáhů nad a 395 pod Novými Mlýny. Mlýnář na Nových Mlýnech tak už nemusel čistit struhu kolem svého mlýna, zůstávalo mu však za povinnost udržovat most a stavidla na Badrech čistá. Nad mlýnem v Pátku se v pravém břehu Lánské struhy nacházelo stavidlo určené pro napájení rybníka Blato. V roce 1834 byl mlýn mlýnářem Rieglem rozšířen o druhé složení.⁴³

3.2. Škola

Vznik školy znamenal pro vesničany především základní vzdělanost, tudíž i lepší kulturní povědomí. Právě v 19. Století patřila místní škola k centru vzdělanosti a s ní související kultury. Velkou měrou se v rozvoji obce a školy angažoval místní učitel František Janda, který se stal významnou osobností a personou pro školství nejen Pátku, ale celého Poděbradska.

Na poděbradském panství bylo v roce 1773 zřízeno celkem dvanáct škol. Mezi těmito vesnicemi ale Pátek chyběl. Pátek však patřil ještě s Chotouní a Úmyslovicemi k obcím, kde by se měla škola brzy zřídit.⁴⁴ V obci se vyučovalo však už dříve. Od roku 1764 se zde učilo nepravděpodobně a soukromě, ale chybělo vhodné budovy. Většina dětí obvykle do školy nechodila, jen několik málo pravděpodobně dobrovolně docházelo do škol v Poděbradech.⁴⁵ Jako vhodná budova se ukázala budova sádeckého po zrušených panských sádkách, která byla

⁴² Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 156.

⁴³ Tamtéž, str. 155 - 156.

⁴⁴ KOŽÍŠEK, Karel et al, *Poděbradsko II: národní školství*. Poděbrady 1906. str. 76 – 77.

⁴⁵ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad . str. 31.

upravena na školu. V roce 1807 se z dočasné školy stala myslivna a škola byla umístěna ve stavení číslo 7. Za přispění vrchnosti se i obec Pátek dočkala školy s vlastní budovou. Škola to byla vskutku skromná, jedna místnost, kde se učilo a kde zároveň i učitel bydlel, k světnici ještě patřila komora a chlév. V roce 1825 se přepažuje síň s komorou a zřízena učiteli vlastní světnička. Škola nevyhovovala výuce, ani počtu žáků, kteří se do ní ani zdaleka nevešli. V chatrném domečku se učilo až do roku 1841. V roce 1841 se započalo se stavbou nové školy, vedle staré.⁴⁶ Sám baron Sina, majitel panství, přijel do Pátku na koni a ihned nařídil, aby se škola bezodkladně dala vystavit. Na žádost občanů poskytla vrchnost materiál na stavbu. Během roku 1841 školu vybudovali především místní občané. S učením v nové budově se započalo dne 11. prosince 1841. Již po devatenácti letech se prolomily dva stropní trámy a několik prken ve stropě, které rozbily učitelovu postel a ve třídě poničily několik lavic. Při opravě se musel navíc další trám podepřít, strop se prolamoval dál vlivem těžkých egyptských cihel. Škola až do roku 1863 nebyla omítnuta na vnější straně. Omítnutí se škole dostalo až díky dobrotivého příspěvku pražské měšťanky Eleonory Maciálkové, která odeslala na žádost místního učitele Jandy, 10 zlatých na stavbu kapličky. Dar přišel o něco později, kdy už kaplička stála, a tak se finanční dar využil na omítku školy. Na základě zjištění komise znalců se ukázalo, že budova musí být opravena. Nové trámy, prkenný strop, nová okna, dveře, nová kamna, schody na půdu pobity novými trámy, celé stavení pokryto novým šindelem v roce 1871. Na místě zbořené staré stodoly vystaveny nové záchody. Část školní budovy mezi stodolou a školní světnicí z kamene vystavěnou, byla jen ze dřeva postavená a velmi chatrná. Nacházela se tu jedna světnice, černá kuchyňka, síňka, schody na puđu a chlév. Obec se rozhodla tuto část zbourat a postavit novou. K nové stavbě pro učitelův byt došlo o prázdninách 1882.⁴⁷

Obec Okřínek, která patřila pod Pátek, byla vyškolená roku 1893 z Odřepes a přiškolená k Pátku. Téhož roku školní úřady svolily, aby se v Okřítku zřídila celoroční expozitura pro 83 dětí.⁴⁸ Trochu ze statistik: V roce 1837 do pátecké školy chodilo 60 žáků, v roce 1860 zapsáno 74 žáků, v roce 1870 chodilo do školy 50

⁴⁶ KOŽÍŠEK, Karel et al, *Poděbradsko II: národní školství*. 1906 str. 206

⁴⁷ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 33 – 34.

⁴⁸ KOŽÍŠEK, Karel et al, *Poděbradsko II: národní školství*. Poděbrady, 1906 str. 206

žáků, v roce 1880 jich bylo 80. Roku 1889 navštěvovalo školu 81 dětí.⁴⁹ S rozvojem obce dolehl na páteckou školu jiný problém. Jednotřídní škola vůbec nedostačovala, proto se stala nezbytnou stavba nové a větší školní budovy. Novou školní budovu projektoval architekt Proft z Poděbrad. Jako nejvhodnější místo pro výstavbu školy se ukázalo na školní zahradě, hned vedle budovy staré.⁵⁰ Základní kámen položen 6. dubna 1894 za přítomnosti obecního zastupitelstva, místní školní rady a školní mládeže. Každý z přítomných udeřil kladivem na základní kámen a přál budově, aby sloužila obci i vlasti ku prospěchu. K budově přizpůsobena i stará budova, kde se vybudoval byt i pro druhého učitele. Vše dokončeno 15. srpna 1894. Den 2. září 1894 byl zahájen pobožností v páteckém kostele zpěvem a následnou modlitbou, poté se průvod od kostela vydal ke škole. Kde bylo na programu především posvěcení školy. Po zevním posvěcení se šlo do 1. třídy k malému oltáři. Po vysvěcení farářem, předal předseda místní školní rady klíč k nové budově správci. Po slavnostních projevech se šlo zpátky do kostela, kde po krátké pobožnosti a s písní *Te deum laudamus* slavnost skončena.⁵¹

3.2.1. Nejvýznamnější z páteckých učitelů

Za dobu existence se v místní škole vystřídalo mnoho učitelů. K nejvýznamnějším patří bezpochyby František Janda. Místní děti učil v letech 1827-1871. Při jeho učení se učilo hned několik generací místních školáků. František Janda významně přispěl ke kulturnímu rozvoji obce. Léta šlechtil se svými žáky stromky, obec se proto rozhodla uvolnit kousek obecní pastviny, aby pro stromovou školku měli žáci více místa. Na vybudování školky přispěl i učitel Janda ze svého platu. Díky svému jménu vyhledával potenciální sponzory, třeba při stavbě kapličky, býval úspěšný. Léta, která učitel Janda věnoval učitelské profesi, nezůstala stranou pozornosti. V roce 1869 byl Janda jmenován, na základě císařského rozhodnutí v uznání úspěšného účinkování ve školství, majitelem stříbrného záslužného kříže s korunou. Dne 4. dubna 1869 mu byl kříž slavnostně odevzdán. Na Františka Jandu se nezapomnělo ani při vzniku okresní školní rady v Poděbradech, tehdy jej zemský výbor jmenoval, pro vlasteneckou obětavost a péči

⁴⁹Tamtéž, str. 131, 147, 206.

⁵⁰ Tamtéž, str. 206

⁵¹ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 34.

o obecné vyučování, členem c. k. okresní školní rady. František Janda se vzdal hodnosti úřadu pro svou chorobu. O rok později Janda odchází do penze.⁵²

Občané Pátku na rodinu Jandovu nezapomněli a mohou si jí připomínat stále. Od roku 1892 zdobí starou školu, tedy rodný dům, pamětní deska Bohumila Jandy Cidlinského známého českého básníka a překladatele, syna bývalého učitele Františka Jandy.⁵³ Podnět k uspořádání pietní slavnosti vyšel od studentstva poděbradského. Byl vytvořen pro tuto příležitost výbor, předsedou se stal Gustav Hlaváč mlynář poděbradský, do výboru povolání občané Poděbrad i Pátku. Desku dodal sochař Bohuslav Schnirch. Slavnosti předcházela divadelní hra Vojnarka, která se hrála v poděbradském divadle. Samotná slavnost započala o den později 13. září 1892, v Poděbradech, kde byli uvítáni hosté, rodina Jandova, členové studentského spolku Slavie s praporem od Prahy a slavnostní řečník, poslanec Horák. Odpoledne se shromáždilo mnoho obyvatel na poděbradském náměstí, odtud průvod ubíral do spisovatelova rodiště Pátku. V čele průvodu hrála hudba kolínského sokola, za ní šli členové Slavie s praporem, dále jednoty hasičské, načež následovala přes dvacet ověncovaných žebřinových vozů, za nimi šlo nepřeborné množství lidí. Samotná obec Pátek na slavnost byla ozdobena prapory a zelení. Před starou školou, kde se Janda narodil, se průvod zastavil, pěvecký spolek Hlahol z Poděbrad zapěl několik písní. Poté poslanec Horák ve svém projevu vzpomenu na obroditelské snahy českých vlastenců, v jejichž ideálech Bohumil Janda jako věrný syn vlasti důsledně pokračoval. Dále zmínil význam pamětní desky, která je mravním závazkem pro všechny do budoucna. Po slavnostním projevu byla pamětní deska odhalena a odevzdána obecnímu zastupitelstvu, tímto činem se slavnost stala ukončenou.⁵⁴

⁵² KOŽÍŠEK, Karel et al, *Poděbradsko II: národní školství*. Poděbrady 1906. str. 136

⁵³ Tamtéž str. 206

⁵⁴ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 51 – 52.

4. Pátek během 20. století

4.1. Doba před 1. světovou válkou

Počátkem 20. století vzniká v Pátku velké množství spolků a sdružení, které spojují své členy nejrůznějšími zájmy. V Pátku převažuje vznik spolků spojujících členy pragmaticky v zájmy ekonomické: hospodářské strojní družstvo vlastníci mláticí obilní garnituru s elektrickým pohonem založené v roce 1903, v roce 1911 založeno domkařské strojní družstvo s vlastní mláticí obilní garniturou na parní pohon. V roce 1905 vzniká spořitelni a záložní spolek pro obec Pátek s 26 zakládajícími členy. Spolky spojující své členy ve formě sportovních aktivit, v Pátku to byly Sokol a Orel, vznikají v obci až ve dvacátých letech, tedy o dost později, než spolky vzniklé za účelem ekonomických zájmů.

Obyvatelé Pátku postupně zvelebují obec a její okolí. Vysazuje se lesík na místě zvaném Vršále, směrem k Novým Mlýnům. Na návsi se vysazují ořešáky místo původních již starých kaštanů. Kolem roku 1910 se Pátek spojil s Křečkovem novou silnicí. Roste stavební ruch v obci, kromě nových domů se postupně přestavují stará stavení. S přestavbou mizí především stará roubená stavení krytá doškovými střechami, jejichž zdi vymazány hlínou. V roce 1905 zbylo několik cihel při stavbě kampeličky. Část cihel posloužila k úpravě zdi u školy, část použita na stavbu včelínu na zahradě školy. Jednalo se o první školní včelín na celém Poděbradsku.⁵⁵ V roce 1914 zahájena elektrifikace obce, s ní byl do obce zakoupen první obecní telefon. Kvůli elektrifikaci je zřízena transformační stanice s rozvodnou sekundární sítí. Přípojky do domů si uhradí majitelé domů na vlastní náklady.⁵⁶ Další rozvoj Pátku, stejně jako většinu obcí na území Čech, pozastavila 1. světová válka.

Počátek 20. století znamenal dramatický rozvoj a změnu stylu pro město Poděbrady a jeho obyvatele. Po staletí bývaly Poděbrady městečkem spíše venkovským. Většina obyvatel se živila zemědělskou činností. Změna přišla především z nedostatku kvalitní pitné vody. Tehdejší majitel panství kníže Filip Hohenlohe ze Schillingsfürstu chtěl pro obyvatele nový a lepší zdroj pitné vody. Po několika neúspěších s vrtáním pramene se podařilo na nádvoří zámku vyvrtat

⁵⁵ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 37.

⁵⁶ Tamtéž, str 46 – 47.

pramen s pitnou vodou. Velký zájem o vodu z pramene donutili knížete otevřít v roce 1907 druhý pramen zvaný Hohenlohový, který tak nese jeho jméno. Ukázalo se, že po navrtání druhého pramenu vody neubývalo. Kníže nařídil hledání dalších vhodných pramenů, s jejichž pomocí by mohly v Poděbradech vzniknout lázně. Třetí pramen pak byl vyvrtán v zahradách a pojmenován podle kněžny Charikleá. Po pokusech doktorů, včetně místního lékaře Bohumila Boučka, se ukázala voda blahodárná na zdraví a pomáhala při mnoha potížích pacientových. Poté už nic nebránilo tomu, aby v Poděbradech vznikly lázně. V červnu 1908 se lázně slavnostně otevřely pro veřejnost.⁵⁷ Od tohoto roku se Poděbrady řadí k lázeňským městům. Velmi záhy se stávají městem moderním s novými čtvrtěmi, novými budovami slavných architektů, za což můžou poděkovat především lázním, protože ty přilákaly velký počet osob do města a tím i větší obnos peněžní. Rozvoj lázní a rozšíření lázeňských procedur zpomalila 1. světová válka.

4.2. Období 1. světové války

Obrovským zásahem do života místních občanů, stejně jako prakticky v celém tehdejším Rakousko-Uhersku, se stala 1. světová válka. Při sarajevském atentátu dne 28. června 1914, kde byl zabit následník trůnu Ferdinand Este společně s chotí Žofíí srbským útočníkem, což se stalo jako jedna z hlavních příčin vzniku války. Císařova proklamace „Mým národům“ se objevila v neděli 26. července 1914. Na všech nárožích v Poděbradech si mohli poděbradští přečíst mobilizační vyhlášky. Obec poděbradská byla vyzvána okresním hejtmanstvím poděbradským, aby určila dostatečný počet osob, které rozvozí mobilizační vyhlášky do všech obcí okresu. Rakousko-Uhersko dne 28. července 1914 vyhlásilo válku Srbsku, následně 31. července byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Všichni muži do věku třicet sedm let, vojenskou službou povinní, se měli hlásit u svých velitelství. Po přípravě branců do zbraně došlo na odvody koní venkovské vozy pro oddíly zásobovací. Odvody koní s potahy vozů probíhaly v Poděbradech.⁵⁸ Obyvatelé Pátku museli eráru dodat celkem 23 koní a 9 vozů. Kromě spřežení a vozů však dále museli dodat plachtu s obručí, nádobu na vodu, motyku, svítilnu, přikrývky, podkovy a potravu na pět dní. Z povozů a koní nebylo nikdy nic navráceno, všechno pohltila válka.

⁵⁷ VONDROVIC, Jakub: *Kronika poděbradských lázní od jejich založení až na dnešní časy*. Poděbrady 1939. str. 4 – 6.

⁵⁸ KLÁSEK Čeněk et al: *Poděbradsko. Díl III., část třetí*. Poděbrady 1938. str. 105

Hned při první mobilizaci bylo povoláno do války padesát svobodných i ženatých mužů.⁵⁹ Vláda postupně začala provádět soupisy potravin i hospodářských zvířat pro potřeby vojenské. Pro bezpečnější regulaci spotřeby byly zavedeny mlecí výkazy, na nichž bylo povoleno samozásobitelům na venkově denní spotřeba 500 gramů obilí pro těžce pracující a 400 gramů pro ostatní. Později se denní dávky pro jednu osobu ještě snížily a to pro těžce pracující 366 gramů, pro lehce pracující 300 gramů. K samozásobení šlo použít jen obilí z vlastní sklizně. Přebytky musely být nabízeny válečnému obilnému ústavu. Jestliže byl mlynář zemědělcem, tak i on si musel opatřit mlecí výkazy. Ve mlýnech se často prováděly kontroly, všechno obilí a výrobky nekryté mlecími výkazy byly zabavovány.⁶⁰

V roce 1915 se konal v obci první soupis všech zásob obilí, později i dobytka, pro účely vojenské. Rakouská vláda vybírala zásoby potravy z venkova pro potřeby vojenské, říkalo se tomu rekvisice. V den rekvisice bylo všude rušno, protože rekvisiční komisi pravidelně asistovalo i četnictvo, někde i vojsko. Jeden voják hlídal u vchodu do hospodářství, další stráž procházela po dvoře, často se prohledal celý dům.⁶¹ Každý měsíc se z okresu poděbradského rekrivovalo na 700 kusů dobytka měsíčně; v posledním roce války se počet dobytka zvýšil až na 1000 kusů, takže chov dobytka na Poděbradsku se ocitl na pokraji krachu.⁶² Velmi špatně se dařilo i dalším složkám zemědělství, proto hospodářské výnosy poděbradského okresu velmi rychle klesaly, neboť nebylo dostatek mužů, kteří by obdělávali pozemky.⁶³ Rekvírování se nakonec týkalo i zvonu kapličky na návsi a jednoho ze zvonů z Kostela sv. Vavřince, na němž byl letopočet 1717, který tak místním občanům sloužil po dobu dvou staletí.⁶⁴

Válečné útrapy se prolínaly do životů všech, zvyšovala se bída a hlad. Jakmile se ukázalo, že válka brzy neskončí, začali se lidé ve velkém zásobovat. V největší míře se skupovala hlavně mouka, rýže cukr, luštěniny ad., tím pádem ceny potravin prudce stouply a potraviny se brzy ukázaly jako nedostatkové zboží. Ceny potravin, především obilí rychle vzrostly. Před válkou například stálo 50 kilo žita mezi 11.75 – 12.25 K, během války se platilo za 50 kilogram žita až 34 korun, 50 kilogramů

⁵⁹ Pamětní kniha obce Pátek, 1934 – 1937. str.16 – 17.

⁶⁰ KLÁSEK Čeněk et al: *Poděbradsko. Díl III., část třetí.* str. 118

⁶¹ KLÁSEK Čeněk et al: *Poděbradsko.. Díl III., část třetí.* str. 122

⁶² ŠMILAUEROVÁ Eva: *Poděbrady v proměnách staletí. Díl 2.* str 123 – 124.

⁶³ Pamětní kniha obce Pátek, 1934 - 1937 . str. 16.

⁶⁴ Pamětní kniha obce Pátku u Poděbrad. str. 29.

ovsa stálo před válkou 9 – 9.25 korun, během války 20 korun a více.⁶⁵ Začalo se ve velkém používat různých levnějších náhražek. Ceny ale dále rostly. Obnos, za který bylo možno před válkou koupit menší hospodářství tedy 30 – 50 tisíc korun, stačil v létě 1918 pouze na koupi páru tažných koní.⁶⁶

Během války, přestože měli mlynáři časté kontroly a mnohá omezení, se v obou páteckých mlýnech se mlelo naplno. Často se mlynáři snažili vyhovět s mletím i lidem ze vzdálených míst, často na úkor místních. Když místní občané viděli, že lidé z cizích vesnic hojně v Pátku melou, rozhodli se vytvořit Rolnické mlýnské družstvo a postavili mlýn u rybníka Skály při silnici směrem k Choťánkům, aby měli pro sebe místní svůj vlastní mlýn. Oproti dvěma existujícím mlýnům nebyl tento nový mlýn na vodní, ale na elektrický pohon. Mlýn má stolici s francouzským kamenem, stolici na šrot, dvoupatrovou stolici na žito, a další stolici na pšenici. Ve výbavě má také loupačku na kroupy a míchačku. O výstavbu mlýna se velmi přičinil kromě místních obyvatel také říšský poslanec František Kulich.⁶⁷

4.3. Léta meziválečná

Po čtyřech těžkých letech válka skončila. Ve válce bojovalo celkem 95 páteckých mužů na všech frontách. Konce války se nedožilo 18 vojáků. Do legií přešlo celkem 13 vojáků.⁶⁸ S válkou zmizela v historii i stará monarchie, vzniklo Československo. Novou republiku přijímal vlastenecký lid s nadšením. Důležitou změnou pro život na vesnicích představovala pozemková reforma. Prvním důležitým bodem byl zákon o obstavení velkostatků.⁶⁹ Pozemková reforma se stala v českém národě nejdůležitější otázkou porevoluční doby. Lidé si pamatovali určitý sociální a morální útisk ze strany šlechty. Samotná pozemková reforma vstoupila v platnost v dubnu 1919. Stát zabírá velký majetek pozemkový, ležící na území Československé republiky. Velký majetek pozemkový jsou soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je

⁶⁵ KLÁSEK Čeněk et al: *Poděbradsko.. Díl III., část třetí*, str. 121

⁶⁶ Tamtéž str. 128

⁶⁷ Pamětní kniha obce Pátka u Poděbrad. str. 161.

⁶⁸ *Poděbradsko. Díl III., část třetí*. str. 107

⁶⁹ Zákon č. 32/1918 Sb. o obstavení velkostatků. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 9. 11. 1918, roč. 1918.

větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec.⁷⁰ Takto zabraná půda měla být nově spravedlivěji přerozdělena mezi lidi. Pomocí při provádění rozdělení půdy byl zřízen Státní pozemkový úřad, který v okresech, kde právě probíhaly reformy, zakládal své pobočky. Těmto pobočkám pomáhaly místní poradní sbory, které zkoumaly žádosti místních o přiděl půdy. Přednostní právo v přidělování půdy měli legionáři, vdovy po padlých vojínech a ranění ve válce.⁷¹ Přerozdělovací řízení se dělo dvěma způsoby. První cesta byla tak zvaná přidělování staroprachtu. Takto získali půdu ti, kteří prokázali, že mají daný pozemek v užívání a nájmu (pachtu) nepřetržitě po dobu osmnácti let, tedy nejméně od roku 1901. V Pátku touto cestou bylo rozděleno přes 47 hektarů půdy mezi 23 osob, cena jedné míry od 450 – 650 Kč. Druhou cestu zvolili nájemníci, kteří neměli pozemky vydržené staropachtem. Druhá cesta znamenala přidělové řízení od Státního pozemkového úřadu. Tímto způsobem dostalo 73 osob přes 158 hektarů půdy, cena jedné míry 700 – 800 Kč. Obec Pátek patřila k obcím, na jejichž území se nacházelo velké množství panské půdy, čili i osob, které nabyly nové půdy, bylo poměrně dost.⁷²

Občané obce nezapomněli na své spoluobčany, kteří zahynuli na bojištích. V roce 1922 byl vystavěn pomník padlým ve světové válce, po jeho stranách jsou vypsána jména padlých z obcí Pátek a Okřínek. Na vybudování pomníku se spolupodíleli i občané obce, kteří přispěli v rámci sbírky, dále finančně přispěly různé spolky v Pátku působící, rovněž finančně pomohly sbírky při zábavách. Ze sbírky mezi občany se vybralo celkem 4 157 Kč. Na památník přispěla i obec Okřínek částkou 773 Kč, jelikož jména padlých příslušníků Okříneku jsou na památníku uvedena také. Při slavnostním odhalení pomníku se vybralo mezi občany, mimo jiné také z prodeje pohlednice zobrazující sochařské dílo z památníku, 4 500 Kč. Z obecní pokladny obce Pátek pak bylo vydáno 8 000 Kč. Památník navrhl Antonín Mára profesor Průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích. Samotný památník vybudoval z pískovce Antonín Jiránek z Hořic. Znázorňuje dívku, v jejíž náručí umírá její milý. Podstavec pomníku postavil místní

⁷⁰ Zákon č. 215/1919 Sb. o zabránění velkého majetku pozemkového. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 16. 4. 1919, roč. 1919.

⁷¹ KLÁSEK Čeněk: *Poděbradsko.. Díl III., část třetí* str. 140 - 141.

⁷² Pamětní kniha obce Pátek, 1934 – 1937. str. 18 – 19.

zedník. Do podstavce pomníky se vložily záznamy s cenami životních potřeb, jméno starosty a prst' z ruského bojiště.⁷³

K roku 1934 se váže v obci vznik nového sportovního oddílu. Jedná se o fotbalový klub A. F. K. Pátek. Protože dosud v obci chybělo jakékoliv hřiště na kopanou, tak si klub musel hřiště vybudovat, pronajal si pole u silnice směrem na Poděbrady. Slavnostní otevření hřiště se konalo 17. června. Slavnost s hudbou se zahájila pochodu k pomníku padlých, kde nově vzniklý klub položil věnec se stuhami v národních barvách. Slavnostní projev pronesl tehdejší starosta Ladislav Fajman, který v projevu vzpomněl na padlé hrdiny, zároveň kladl na srdce sportovcům, aby v odkazu hrdinů pokračovali a při napadení našeho státu se nebáli jej bránit. Po slavnosti se hrál přátelský zápas mezi místní A. F. K. Pátek a S. K. Poděbrady.⁷⁴

Na kulturní a společenské akce byla obec v těchto letech velmi bohatá. Každoročně se konají plesy: hasičský a sokolský; dále fotbalový věneček, maškarní rej, branci pořádali taneční zábavu při odvodu a odchodu na vojnu. Taneční zábavy nechyběly ani při pouti a posvícení.⁷⁵

Po 1. světové válce roste počet členů v hasičském sboru, což mohlo souviset i s tím, že se hasiči účastnili společenských a kulturních akcí v obci, pravidelně se třeba účastnili pohřbů místních občanů, tedy byli často vidět. Ve třicátých letech si sbor ve spolupráci s obcí pořídil novou motorovou stříkačku. S novou stříkačkou mohli pátečtí hasiči snadněji pomáhat při hašení velkých požárů v Poděbradech, jednalo se především o velké, často průmyslové budovy, jako byl Hlaváčův mlýn, Janovitzova olejna.⁷⁶ Právě při hašení Janovitzovy olejny se pátečtí hasiči vyznamenali nejvíce. Olejna ležela blízko nádraží, hrozil tak průnik plamenů do nádražního skladiště, páteckým hasičům se podařilo ochránit skladiště před plameny a před dalšími případnými problémy s tím spojenými. Za úspěšnou ochranu skladiště pak dostali místní dobrovolní hasiči odměnu 200 Kč od pojišťovny, kde bylo skladiště pojištěno.

V roce 1934 je v obci vykonáváno mnoho živností drobných řemeslníků a obchodníků. Celkem čtyři obchody, z toho dva se smíšeným zbožím, jedna trafika a jedna pekárna. Z drobných živnostníků v Pátku vykonává svou živnost: kolář,

⁷³ Tamtéž, str. 20 – 21.

⁷⁴ Tamtéž, str. 30 - 31.

⁷⁵ Tamtéž, str. 51

⁷⁶ HRABĚTOVÁ, Jana: Poděbrady edice Zmizelé Čechy, 2011.

krejčí, obuvník, holič, zedník, truhlář. Jediný větší podnik v Pátku provozuje místní kovář Antonín Jelínek, který kromě kovárny provozuje také výrobu na hospodářské stroje. Hostince se v Pátku nacházejí dva, nedaleko od sebe, jeden ve vlastnictví Jana Suchánka a druhý patří Rudolfu Lazarovi, stojící na místě zbořeného panského špýcharu. V roce 1926 byl zrušen starý hostinec v domě číslo popisné 25, kde kdysi sídlil rychtář.⁷⁷

Rozpad Rakousko-Uherska znamenal velké změny i v náboženských poměrech nově vzniklého Československa. Římskokatolická církev, která byla těsně spjatá s vládnoucími Habsburky, přišla, po vzniku republiky, o mnoho svých členů, někteří přechází do nových církví, jiní zůstávají bez vyznání. Mnoho obyvatel vystoupilo z římskokatolické církve i v okrese Poděbrady. Snaha o získání nových členů, nově vzniklých církví byla silná, především od Církve československé, která se odštěpila od Římskokatolické, sídlící v Poděbradech. V některých obcích na Poděbradsku (Kostelní Lhota) stoupenci Československé církve zabírali katolické kostely k účelům svých bohoslužeb.⁷⁸ Jinou cestou se představitelé Československé církve vydali do Pátku. Dne 7. června roku 1936 se u pomníku padlých konala bohoslužba, kterou vedl farář Církve československé Lang z Poděbrad. Jejím hlavním cílem bylo samozřejmě získat nové členy, především lidi bez vyznání, ale i případně některé členy jiných církví převést do Církve československé. Bohoslužba se konala pod širým nebem, aby byla srozumitelná a přístupná všem ve vesnici, zároveň chtěl svým kázáním vyvrátit některé fámy, šířící o nich představitelé některých jiných církví. Na bohoslužbu se přišlo podívat mnoho místních občanů nejrůznějších náboženských vyznání. Farář kladl důraz především na více lásky k bližním a větší spravedlnosti. Dále zmínil, že všichni Češi by měli držet pohromadě, protože naši vlast obklopují sami nepřátelé vyčkávající na vhodnou příležitost, kdy by nás mohli přepadnout. Kázání faráře se setkalo u lidí s velmi kladným ohlasem.⁷⁹ Činovníci Církve československé, pravděpodobně díky kladnému přijetí jejich bohoslužby pod širým nebem, se rozhodli 5. července 1936 v předvečer výročí upálení mistra Jana Husa uspořádat přednášku u pomníku padlých na téma „Mistr Jan Hus“. Přednášejícím byl opět farář Lang z Poděbrad. Přednáška měla sloužit k pietní vzpomínce Jana Husa, ovšem namísto toho se stala

⁷⁷ Pamětní kniha obce, 1934 – 1937. str. 7 – 8.

⁷⁸ KLÁSEK Čeněk et al: *Poděbradsko. III., část třetí.*, str.132

⁷⁹Pamětní kniha obce, 1934-1937. str. 70.

agitačním útokem proti Římskokatolické církvi a jejich věřícím, což způsobilo dost nelibosti mezi posluchači z řad Římskokatolické církve. Z toho důvodu byla občany Pátku podána žádost u Okresního úřadu v Poděbradech, aby u pomníku padlých bylo zakázáno přednášet tímto útočným způsobem. Pomník má sloužit ke vzpomínce a pietě.⁸⁰

4.3.1. Stavba kapličky a hřbitova

Hřbitovní výbor Českobratrské církve evangelické podal žádost o přenechání místa na návsi pro stavbu vlastní kapličky. V Pátku od 19. století už jedna zvonice stála, ale jednalo se o katolickou zvonici. Návrh na postavení evangelické zvonice byl v páteckém zastupitelstvu přijat sedmi hlasy, proti bylo pět členů, jeden člen se hlasování zdržel. Zároveň se vybralo i místo pro postavení, zvonice měla stát na severní straně u pomníku padlých, před domem číslo popisné 29. Majitel stavení, před kterým měla zvonice stát, vznesl protest, kterému v zastupitelstvu bylo vyhověno a rozhodlo se přesunout zvonici na náves blíže středu obce, před dům číslo popisné 26, což je v podstatě přes silnici proti zvonici katolické. Proti novému návrhu zastupitelstva však byla podána námitka, kterou podepsalo celkem 34 osob, ve které poukazují především na nevhodné estetické umístění zvonice, snadnému rozšíření požáru od zvonice na další objekty, dále je ve stížnosti poukázáno na to, že někteří zájemci o stavbu evangelické zvonice jsou členové obecního zastupitelstva a o své žádosti rozhodovali, což je nepřípustné. Obecní úřad v Poděbradech uznal, že nové místo před domem číslo popisné 26 je nepřípustné. Doporučil obecnímu úřadu, aby v zájmu kladného soužití v obci hledal nové vhodnější místo.⁸¹ Tento projekt však nikdy nebyl zrealizován. V obci zůstala jediná kaplička, na kterou se zvonilo pouze katolíkům.

Příslušníci jiných církví než katolické se nemohli pohřbívat na místním hřbitově, když zemřel evangelík, tak musel být pohřben na evangelickém hřbitově v Libici nad Cidlinou. Bylo jim přislíbeno, že stávající hřbitov bude rozšířen směrem severním od současného hřbitova katolického a u něj stojícího kostela. Obec stejně potřebovala nových hřbitov, neboť současný hřbitov už nedostačoval, protože nebylo dostatku místa pro hroby. Vznikl tak obecní hřbitov, kde se konali

⁸⁰ Tamtéž, str. 74.

⁸¹ Zápisy z rady MNV, 1936 – 1953

pohřby bez církevních úkonů. Slavnostní otevření nového hřbitova proběhlo 9. září 1934. První pohřeb se zde konal 4. července 1935. Na přání zemřelého, měl být pohřben na obecním hřbitově, který nebyl žádným církevním představitelem vysvěcen. Vzniklo velké množství dohadů, zda pohřební průvod půjde také do kostela na bohoslužbu, jak je zvykem u pohřbů katolických. Nakonec se do kostelíčku šlo, zde pan probošt vykonal pohřební pobožnosti. Nakonec probošt vstoupil i na obecní hřbitov, než byla rakev dána do země, vysvětil hrob a nad rakví vykonal pohřební pobožnost jako nad každým zemřelým katolíkem, přestože se nacházel na nesvěcené půdě.⁸²

4.3.2. Slavnosti k výročí prezidenta

Sláva a nadšení ze vzniku samostatného Československa nevyprchávala příliš ani v letech třicátých. Československo se dočkalo, prakticky ve všech obcích významného výročí, slavilo se tak, jak se dosud prakticky nikdy neslavilo. Jednalo se samozřejmě o výročí prezidenta republiky T. G. Masaryka. Na prezidenta nezapomínali ani občané Pátku, a slavilo se velkolepě. Dne 6. března 1935, v předvečer výročí prezidentových 85 let se rozhodli místní dobrovolní hasiči uspořádat slavnost, která byla vůbec první tohoto rázu na počest vysokého dožitého věku prezidenta osvoboditele. Slavnost započala seřazením průvodu před obecním domkem. Průvod, kterého se účastnilo kolem 250 občanů, se vydal na pochod, za zvuků hasičských trubek, na pole za vsí směrem k Novým Mlýnům, kde již byla připravena velká hranice dříví posbíraná místními občany a hasiči. V 19 hodin na rozkaz byla hranice zapálena. Starosta sboru pak uvítal přítomné, že se této slavnosti účastnili, a přečetl slavnostní manifest zvláště k této prvotní slavnosti pro všechny sbory hasičské v Československu sepsaný svazem československého Hasičstva. Po přečtení manifestu si přítomní zazpívali státní hymnu a slavnost skončila. O den později, v den výročí Masaryka se konala schůze obecního zastupitelstva, na které starosta obce slavnostně pronesen projev na podporu prezidenta. Zdůrazňoval v něm jeho význam pro vznik Československa, jeho velikost pro celý svět. Obecní zastupitelstvo následně k uctění jubilea se rozhodlo věnovat dary pro motorizaci československé armády, spolku Komenský, který pečuje o zahraniční děti a Lidové škole hospodářské v Poděbradech. Na motorizaci

⁸² Pamětní kniha obce, 1934 – 1937. str. 57 – 58.

armády přispěli ve sbírce i místní spoluobčané. Obec Pátek tak věnovala k těmto účelům celkem 1 215 Korun. V rámci oslavného týdne 85. narozenin prezidenta, sehrála tělocvičná jednota Sokol v místním hostinci divadelní hru „Nevěsta legionářova“.⁸³

Slavnosti oslavující prezidentovy narozeniny se v Pátku konaly i příští rok. Opět se na slavnosti podíleli páteční občané, kteří pomáhali hasičům při sběru dřeva. Hasiči postavili velkou vatru, kterou s osmou hodinou večerní zapálili. Místní tělocvičná jednota Sokol nazkoušela divadelní hru Matka. Před samotnou hrou přednesli děti z místní školy různé deklamovánky, básničky se zpěvy na prezidenta osvoboditele, které byly s nadšením a potleskem přijaty. Před samotnou hrou apeloval bratr sokol Ladislav Fajman na přítomné, aby každý dle své možnosti přispěl na sbírku, kterou provedou hasiči, pro československé krajany žijící v zahraničí.⁸⁴

4.3.3. Příprava na případný válečný konflikt

Stoupající nervozita a rostoucí agrese především v sousedním Německu oprávněně budila obavy v řadě českých občanů. Starosta obce Pátek se rozhodl pozvat policejního komisaře města Poděbrad, aby zvýšil povědomí občanů Pátku o chování v době případné války. Komisař Bašta se dostavil dne 2. června 1936 do obecního domku, kde uspořádal přednášku o obraně civilního obyvatelstva v případě leteckých a plynových útoků při stavu válečném. Vysvětlil, jak se mají občané chovat při leteckém náletu. Ukázal místním maketu zápalné pumy, i jakým způsobem se má co nejrychleji uhasit. Dále zmínil, jak se v případě otravy plynem léčit. Jak se mají před plynem chránit, buď pomocí plynové masky, kterou měl pan komisař s sebou na ukázkou, nebo by se každý musel schovat do krytu, který by měl být v každé obci zřízen. Kladl důraz na sbor dobrovolných hasičů, aby co nejdříve připravili službu samaritánství. Podal vysvětlení o maskování v případě útoku různých objektů, kladl požadavek na vojenskou předvýchovu mládeže. Na konci své přednášky posluchačům ukázal domácí lékárníčku, která by neměla chybět v žádné domácnosti.⁸⁵

⁸³ Tamtéž, str. 43 – 47.

⁸⁴ Tamtéž, str. 67 – 68.

⁸⁵ Tamtéž, str. 71 - 72.

Na základě nařízení okresního úřadu Poděbrady jsou povinny všechny obce zřídit civilní protiletdeckou obranu. Složky se dělily na jednotlivé jednotky, kterým se říkalo služby. Služeb měla obec Pátek celkem 8: služba bezpečnosti a pořádková, služba, služba poplachová, služba požární, služba asanační, služba samaritánská, služba spojovací, služba zastírací. Mezi dny 14. až 18. července 1936 se postupně konala cvičení těchto složek, velitel nenašel výraznějších výhrad, všechny složky pracovaly pohromadě.⁸⁶

Na pozvání představitelů obce se uskutečnila další přednáška na téma obrana civilního obyvatelstva v čase válečném, kterou přednášel kapitán Jaroslav Strnad z Poděbrad. Přednáška proběhla dne 13. března 1937 ve večerních hodinách v místní škole. Kapitán popsal všechny možné druhy, které by mohly být ve válce použity, některé měl i sebou jako vzorky. Jako ochrana proti plynům slouží plynová maska. Pan kapitán přítomným ukázal, jak správně manipulovat a nasazovat masku. Pohovořil o tom, jak z obyčejného sklepa snadno vytvořit laciný úkryt proti plynům. Během své přednášky kapitán ukazoval i různé obrázky pum, různých druhů krytů. Na konec přednášky ještě zdůrazňoval ženám, aby si všimly všech ochranných prostředků, protože hlavně na nich bude záležet ochrana dětí, obydlí, hospodářských zvířat, protože muži budou bojovat za svoji vlast ve válce.⁸⁷

4.4. Období 2. světové války v obci

Příchod Němců do Československa znamenal velký strach a obavy o život českých občanů. Pátečtí obyvatelé byli ušetřeni odsunu do koncentračních táborů, protože v obci nebydlel téměř nikdo, kdo byl židovského vyznání. Pátkem nešla ani hlavní linie fronty, neorganizovaly se zde přímo ani žádné partyzánské odboje, tudíž Pátek si neprošel tragickými událostmi, jako mnohé jiné obce v Protektorátu. Přesto se život v obci po německé okupaci změnil. Hned na začátku války musel být odstraněn pomník padlých v 1. světové válce a schován v hasičské zbrojnici, socha ukazuje ženu, jak dává svému mrtvému milému věnec, problémem byla ale čapka, kterou má dívka na hlavě, jelikož se jednalo o znak francouzské republiky. Svou činnost přestala vykonávat většina místních organizací, přestaly se konat plesy a zábavy. Lidé přestali říkat svůj vlastní názor, báli se udavačů a kolaborantů, kteří by je mohli udat Němcům. Němců bylo v okolí dost. Sousední Poděbrady od roku

⁸⁶ Tamtéž, str. 73 - 74.

⁸⁷ Tamtéž, str. 111 – 112.

1939 do konce války byly obsazeny velkým množstvím německého obyvatelstva. Německý štáb se ubytoval na poděbradském zámku, na jehož nádvoří pak stálo plno vozů, motocyklů. V den narozenin Adolfa Hitlera 20. dubna 1939 uspořádali Němci na Jiřího náměstí v Poděbradech velkolepou vojenskou přehlídku. Socha krále Jiřího stojící v centru náměstí byla ozdobena vlajkami s hákovými kříži, stejně ozdobeny byly i obě radnice a zámek.⁸⁸ Do vedení Poděbrad a lázní byli dosaženi němečtí občané. V roce 1941 se přisun Němců do Poděbrad ještě zvýšil. Německé vedení souhlasilo s tím, aby se Poděbrady staly jedním ze středisek Hitlerjugend. Němci hodlali využít především lázeňských budov, kterých zde bylo hodně, dále se vyklízely školy, zámek, hotely pro německé děti.⁸⁹ Vzhledem k množství Němců v blízkých Poděbradech, chodila do Pátku poměrně často kontrola, která vykonávala soupis hospodářského zvířectva. Většinou se o kontrole vědělo dopředu, tudíž se schovávalo všechno, co bylo navíc. S kontrolou chodil i starosta obce a ten již informován o tom, kde se co navíc nachází, vodil kontrolu vždy nejdříve tam, kde nic nepřebývalo. Těžší časy pro Pátek však teprve měly přijít.

V Anglii vznikla speciální skupina vyškolených vojáků, která měla za cíl atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. V Čechách se měli na předem určených místech vysadit. Vše proběhlo za noci z 28. na 29. prosince. Chybou navigátora se vysadili jinde, než bylo původně v plánu. Jozef Gabčík s Janem Kubišem jsou vysazeni na poli u obce Nehvizdy. Další skupina pak po zhruba čtvrt hodině letu vyskakuje, jedná se o velitele Alfréda Bartoše, radistu Jiřího Potůčka a zástupce velitele Josefa Valčíka. Výskok se nevyhnul menším komplikacím, před opuštěním důležitého kontejneru s radiostanicí se na palubě letadla zpříčil a chvíli trvalo, než se jej podařilo narovnat a připravit k výsadku. Výsadek proběhl na poli u obce Senice ležící asi 3 kilometry severovýchodně od Pátku. Parašutisté museli především rychle zahladit stopy po svém výsadku, aby se o nich nevědělo nic co nejdříve, a rychle místo dopadu opustit. Vojáci se dostali do blízké vsi Podmoky, kde jim poskytl stravu a ubytování místní učitel Josef Glos.⁹⁰ Dlouho parašutistická skupina utajena nezůstala, při práci na poli našly ženy ukryté části vybavení pro seskok. Zpráva o nález parašutistického vybavení se rychle rozkřikla. Správce nedalekého statku Blato informoval gestapo

⁸⁸ ŠMILAUEROVÁ Eva: *Poděbrady v proměnách staletí. Díl 2.* str. 200 – 201.

⁸⁹ HRABĚTOVÁ Jana: *Poděbrady: průvodce po přírodních a historických zajímavostech města,* 1999, str 16

⁹⁰ JELÍNEK, Zdeněk: *Operace Silver A. 2.* vydání. 2010. str. 42 – 44.

v Úmyslovicích. Po tomto potvrzení o výsadbku parašutistů začali Němci důkladně prohledávat okolí, včetně vesnic, což se nevyhnulo ani Pátku. Nikdo ale nebyl vypátrán, ani nebyl nikdo usvědčen ze spolupráce s parašutisty či byl zapojen v odboji, přesto někteří občané Pátku se stali členy ilegálních skupin odboje, které sídlily v Poděbradech, několik členů z Pátku měla ilegální skupina Odveta šířící ilegální tisk, či zprávy z ciziny. Další občan z Pátku byl členem podzemního sokolského hnutí V Boj.⁹¹

Místní občané zapomínali na válečné časy často u rybníka při sledování hokeje. Místní hokejisté totiž zažívali svůj vrchol hlavně ve válečných letech. Z toho důvodu byli hokejisti jednou z mála páteckých organizací, která svoji činnost během 2. světové války nepřerušila. Jedině hokej dodával místním radost z alespoň nějakého vítězství. Místní klub HC Pátek hrál dokonce v zemské divizi. Hrávalo se na místním rybníčku Skála, který byl na hraní hokeje uzpůsoben včetně mantinelů, kabinek a světla. V těchto letech, ještě neměla Skála dostatečný přívod vody, proto se v zimních měsících musela voda pomocí malého elektrického čerpadla napouštět, aby na ní byl vůbec nějaký led. Pátečtí hokejisté sehráli přátelský zápas s týmem Moravská Slavia, což byl tehdy prvoligový klub. Po utkání si každý hráč vzal soupeřova hráče domů, kde ho pohostil a zároveň mu přidal na přilepšenou domů. Z toho plyne, že se hrálo pouze za jídlo.⁹² Ze vzpomínek pamětnice: „*V zimě se zpravidla nepracovalo, protože pole byla zmrzlá, a tak sledování hokeje patřilo k celospolečenským událostem v obci. Drávalo se peří, ale muselo být nadráno do doby, než se začal hrát hokej, to se muselo všeho nechat a šlo se fandit. Ve válečných letech musel být někdo neustále v blízkosti obecního telefonu, díky kterému byli místní informováni o případném náletu. V případě přeletu bojových letadel se hokej okamžitě přestal hrát a především se zhasínala světla nad ledovou plochou.*“⁹³

S blížícím se koncem války se na nebi ve stále hojnější míře objevovali přelety spojeneckých vojsk. Při jednom takovém náletu na vlak v obci Libice nad Cidlinou, dne 28. prosince 1944 zahynulo celkem 38 osob.⁹⁴ Na místo neštěstí se sjelo mnoho lidí z okolí, aby pomohli zraněným, postarali se o své příbuzné. Na pátecké občany tato událost musela velmi dolehnout. Obloha nad Pátkem se

⁹¹ ELIÁŠOVÁ, Vlasta: *Poděbradsko v boji proti okupantům*, 1986. str. 16, 18.

⁹² Kronika obce Pátek 1985 – 1997.

⁹³ Z vyprávění Vlasty Veselé, ročník 1931.

⁹⁴ ŠMILAUEROVÁ Eva: *Poděbrady v proměnách staletí. Díl 2.* str. 217.

výrazněji rozbouřila až v posledním roce války. Dne 11. února 1945 spadla stíhačka typu Messerschmitt Bf-109 na poli jen asi 500 metrů od obce Pátek. Pilot se zachránil včasným katapultem.⁹⁵ Nejdříve Němci trosky letadla pečlivě hlídali, až později dovolili páteckým bratrům Znamíkovým, aby odklidili trosky letadla. Letadlo skončilo vedle Hliňáku, kde se nacházela skládka starého železa. V zemi zůstal motor letadla, který se bratři pokoušeli vytáhnout pomocí koní i krav. S motorem se jim hnout nepodařilo, z toho důvodu i ze strachu, že by v něm mohlo být palivo, jež by mohlo explodovat, raději motor zahrabali zpátky do země. Za dalších 14 dní byl pravděpodobně nad Senicemi sestřelen další německý letoun. Nouzově přistál na stejném poli, jako předešlý. Jednalo se o stejný typ letounu, jako prvně spadlý. Kvůli blízkému konci války Němci už neměli o letoun zájem, z toho důvodu skončil na páteckém smetišti. Zde vrak dlouho neskončil, místní občané si jej rozebrali a použili na různé drobné opravy.⁹⁶ Další německé letadlo, nejspíše šlo o bombardovací či dopravní Heinkel, nouzově přistálo v blízkosti Pátku dne 28. února. Pětičlenná posádka stroje vyvázla prakticky nezraněna.⁹⁷

V posledních měsících války výrazně vzrostl počet přeletů nad Pátkem a blízkým okolím. Spojenecké nálety se staly stále častější. Spojenci se navíc rozhodli pomocí náletů zničit strategické cíle důležité pro německou armádu. Obzvláště citelně a v několika vlnách byl bombardován Kolín, jelikož se jednalo o důležitý přepravní železniční uzel, ale především díky několika důležitým průmyslovým závodům. Nálety probíhaly celkem ve čtyřech vlnách od léta 1944 do jara 1945. Hlavním cílem náletů se stala především rafinerie *Vacuum oil Company*, která poskytovala pohonné hmoty německému Wehrmachtu, proto byla pro Němce velmi důležitá. Při náletech byly těžce poškozeny i další průmyslové podniky v Kolíně, včetně nákladového nádraží.⁹⁸ Oblohu nad Pátkem často křížovala letadla. Šlo o letadla jak spojenců směřující na Kolín, nebo konající průzkumnou činnost, tak i o letadla německá. Stalo se, že při jednom nízkém přeletu nad nedalekým polem jeden bombardér uvolnil bombu, která nikomu neublížila, jen její výbuch vyplašil koně sedlákově pracujícímu na poli. Koně se splášili a trapovali přes příkopy,

⁹⁵ PLAVEC, Michal: *Poslední rok války na Nymbursku*. 2005, IX.

⁹⁶ Kronika obce Pátek, 1985-1997

⁹⁷ PLAVEC, Michal: *Poslední rok války na Nymbursku*. 2005. str. 47.

⁹⁸ JOUZA, Ladislav, PLAVEC, Michal : - *a země se chvěla : bombardování Kolína za druhé světové války*, 2007.

zastavili se až před vraty sedlákovými.⁹⁹ S přibývajícím týdnem, kdy se blížila sovětská vojska, cítil český lid stále větší sílu proti německým okupantům. Německá armáda ve dnech konce války už vůbec nebyla organizovaná, často skupinky vojáků utíkaly a ochotně se vzdávaly. Některé německé posádky odzbrojili i páteční muži. Často se jednalo o Němce prchající z Poděbrad. Němečtí zajatci se odváděli do Poděbrad na náměstí k radnici, kde se shromažďovali zajatci. V Pátku nepadl v rámci zatýkání ani výstřel, tragičtější událost se odehrála v Poděbradech. Dne 9. května 1945 proběhla v Poděbradech přestřelka mezi trojicí německých aut a místními. Posádky dvou aut se chtěly ukrýt v bažantnici, ale byli rychle zneškodněni příslušníky sovětské armády. Jedno auto však jelo jinudy, jeho posádka pak zastřelila studenta, člena strážní hlídky Karla Hampla. Jeho pohřeb konaný dne 13. května za velké účasti lidu se stal vzpomínkou na smutné časy právě skončené války. Právě Poděbrady se svými několika odbojovými skupinami a nadšeným obyvatelstvem velmi znepríjemňovaly Němcům poslední dny války. Pomocí Revolučního národního výboru organizovali zátarasy města a některých obcí při důležitých komunikacích. Dne 7. května 1945 zátarasy bránily průjezdu Němcům směřujících do Prahy. Události nabírají rychlý spád, už následující den se vyklizují všechny budovy, ve kterých Němci v Poděbradech dosud pobývali. Dne 9. května už Poděbrady procházela Rudá armáda.¹⁰⁰ Obec Pátek, stejně jako obce v okolí, hostila sovětské vojáky. Velmi početná skupina vojáků pobývala v blízkém lese, kde si postavili dřevěná obydlí a stáje pro své koně. Další vojáci, především se jednalo o štáb, byli ubytováni v domech místních občanů, kteří je jako osvoboditele vítali s nadšením. Vojáci si v Pátku zřídili i provizorní saunu a koupele, což se stalo pro místní velkou senzací, protože saunu dosud nikdy neviděli. Rudá armáda, po uklidnění situace v Československu a doléčení svých zraněných členů, zhruba po dvou měsících odešla zpátky.¹⁰¹

4.5. Doba po roce 1945

Nadšení z konce války zároveň znamenal příklon k Sovětskému svazu, jako hlavnímu zachránci našeho okupovaného území, který byl brán jako vzor. Proto nebylo překvapení vítězství Komunistické strany ve volbách, po kterém přišly

⁹⁹ Kronika obce Pátek, 1985- 1997.

¹⁰⁰ ELIÁŠOVÁ, Vlasta: *Poděbradsko v boji proti okupantům*, 1986. str. 40 – 42.

¹⁰¹ Kronika obce Pátek, 1985 – 1997.

na řadu velké společenské změny, které dopadly na životy snad všech obyvatel v Československu. Největší změnou na venkově byl především způsob hospodaření na polích i chov hospodářských zvířat. Na Poděbradsku ke konci čtyřicátých let vznikají první jednotná zemědělská družstva, celkem snadno neboť v mnoha obcích už existovaly různé spolky sdružující skupiny rolníků většinou kolem mlátičí garnitury.¹⁰² Během vzniku družstva se konal soupis veškerých hospodářských zvířat i technického vybavení pro hospodaření na polích. Majitelé hospodářství, dle množství zvířat a velikosti majetku byli povinni dodávat do JZD velké příděly, které měly vést především k tomu, aby svá zvířata a stroje vložily do rukou družstva. Většina lidí tak dříve či později učinila. Dobytek byl mnohdy ubytován u původních majitelů, ale s tím rozdílem, že patřil družstvu, což se stávalo obvykle u sedláků, kteří měli možnosti k chovu většího množství hospodářských zvířat, zatímco družstvo v počátcích nemělo dostatek chlévů k ustájení zvířat. Brzy ale byly zahájeny stavby kravína, kolem roku 1953 na zahradě družstevníků. Jako stavební materiál měl být použit také zbourané stodoly některých občanů. Vlivem změn v hospodaření se mění ráz vesnice, přestavují se staré domy a hospodářské budovy, protože už nejsou tak důležité, jelikož zvířectvo se přesunulo do budov JZD. Začínají se stavět domy, které už nejsou klasického vesnického řádu, ale připomínají městské domky. JZD usazuje na východní části obce, vedle levého břehu Sánské struhy. Postupně se zde budují hospodářské budovy pro zvěř, na krmiva, ale i pro technické zázemí. Družstvo zabírá také mlýny pro svoji potřebu. Na Nových Mlýnech patřící Robertu Markovi se přestává mlít a mlýn je v roce 1951 zrušen.¹⁰³ V objektech nacházejících se kolem mlýna se začínají chovat plemenní býci pro inseminaci. Z mlýna Páteckého zřízen sklad obilí. Někteří lidé z družstva, ale brzy vystoupili: „Na konci roku 1953 vystupuje z JZD celkem deset družstevníků a stávají se soukromými zemědělci, jednalo se většinou o majitele menších polí, protože sedláky s velkými plochami polí by JZD neuvolnilo. JZD si nechalo pole v blízkosti, naopak soukromníci hospodařili na polích, které ležely poměrně daleko od obce, čímž jim znepríjemňovali hospodaření. Dále museli státu

¹⁰² DAVÍDEK, František a kol.: *Sborník vzpomínek a dokumentů o zakládání a rozvoji jednotných zemědělských družstev v okrese Nymburk 1949 – 1974*. Nymburk 1975. str. 6 – 9.

¹⁰³ Zápis ze zasedání MNV Pátek, 1936 – 1953.

*odvádět a plnit předepsané lhůty vypěstovaného obilí, či surovin (mléko). V roce 1959 se do družstva znovu vracejí.*¹⁰⁴

V roce 1961 je JZD Pátek společně s Křečkovem a Velkým Zbožím sloučeno s JZD Poděbrady.¹⁰⁵ V roce 1975 se slučují i další zemědělské podniky v okolí jako například Choťánky, Senice, a vznikají JZD Poděbradská blata. Většina místních občanů v té době pracuje v zemědělství v místním JZD. Několik lidí pracuje v provozovně výrobního družstva Styl, sídlícího zde v bývalé fabrice kováře Jelínka, kterému byla zabavena. Další pracují v podnicích v okolí.

Důležitou až všemocnou roli sehrávala rada Místního národního výboru, která rozhodovala o tom, kdo bude moci být uvolněn z pracovního poměru v JZD a bude moci pracovat mimo zemědělství. Zda budou moci mladí lidé jít na učení, či zůstanou po studiu základní školy v obci a budou pracovat v místním JZD, rozhodovaly komise vzniklé při Národním výboru. *Ze vzpomínek: „Nechtěla jsem dělat v kravíně u krav, přestože o mě stáli. Rozhodla jsem se napsat dopis a stěžovat si na místní Národní výbor. Po napsání stížnosti, která se představitelům obce nelíbila, mi bylo vyhověno a byla jsem uvolněna Národním výborem do učení na soustružnici.*¹⁰⁶

Kolem roku 1948 vznikají v obci nové spolky, jde o myslivce a rybáře. Rybníky se před 2. světovou válkou pronajímali místním občanům pro chov ryb. Celkem se v obci nacházeli tři rybníky, dva v obci a jeden proti páteckému mlýnu. Po roce 1948 došlo ke znárodnění pronajatých rybníků, tím došlo ke vzniku spolku rybářů v Pátku. Dále vzniká místní spolky: Československý svaz žen, Svaz socialistické mládeže, Československý červený kříž.¹⁰⁷ Hokej, který měl v Pátku velkou tradici, postupně ztrácel na popularitě vlivem jeho drahého provozování. Hokejisté také museli jezdit trénovat až na zimní stadion do Kolína, čímž prakticky zanikl. Místní Tělovýchovná jednota začala prosazovat do popředí zájmu fotbal. V osmdesátých letech jsou u hřiště přistaveny kabinky a vedle nich je provozován i hostinec. V roce 1986 se při pouti poprvé utkávají ve fotbale mužstva Pátku a Pátku u Loun, tato akce se stává tradicí. Fotbalisté mají dokonce družstva žáků a dorostu, což je zárukou toho, že fotbal v obci bude ještě dlouho pokračovat.

¹⁰⁴ Z vyprávění Miloslava Kroupy, ročník 1946.

¹⁰⁵ DAVÍDEK, František a kol.: *Sborník vzpomínek a dokumentů o zakládání a rozvoji jednotných zemědělských družstev v okrese Nymburk 1949 – 1974*. Nymburk 1975. str. 156.

¹⁰⁶ Z vyprávění Jarmily Kolbabové (roz. Kroupové), ročník 1940

¹⁰⁷ Kronika obce Pátek, 1985-1997.

V sedmdesátých letech dochází ke změnám školství v obci. Vzniká mateřská škola, které předcházelo několik let příprav, především se upravovala zadní část obecního úřadu. Myšlenka na založení mateřinky je však už starší, už v roce 1952 je poptávka po zřízení zemědělského útulku, kam by mohli zemědělci odkládat své děti a rodiče by tak mohli pracovat v JZD.¹⁰⁸ Mateřská škola vzniká v roce 1973. V roce 1978 bylo zrušeno vyučování v obecné škole, zaniká tak významné kulturní místo v obci, sloužící přes 170 let pro vzdělání zdejších dětí. Školáci tak musí od první třídy navštěvovat školy v Poděbradech.

Paradoxem je, že se obec kulturně neobyčejně rozvíjí. Slaví se svátky tzv. ideologické. Intenzivně se každoročně slaví především Svátek práce, kdy se chodilo do průvodu do Poděbrad, kde si lidé vyslechli významné představitele Komunistické strany na Nymbursku. Dále se oficiálně slavily výročí prezidentů Československa či Sovětského svazu. Začínají se pořádat i slavnosti, které jsou jen minimálně ideově zabarvené. Postupně místní spolky organizují dětský den, zavádí se vítání občánků, každoročně se konají plesy různých sdružení, poutě a posvícení. K rozvoji obce přispívá také poměrně vysoký počet poslanců v národním výboru, dále také velké množství členů v komisích, které pomáhají v organizacích kultury. Obec pokračuje ve zvelebování okolí. Národní výbor vyčlenil v rámci zachování cenných architektonických prvků v obci, několik cenných staveb, o které má být šetrně pečováno. Těchto památek v Pátku není mnoho, několik selských usedlostí se zdobnými štíty, dále kaplička, kostel sv. Vavřince a Lazarův mlýn, který se má v nejbližší době šetrně opravit.¹⁰⁹ V roce 1984 schválena největší výstavba rodinných domků v obci do té doby. Celkem 29 rodinných domů má v následujících letech vzniknout na místech bývalých drubežáren JZD, v blízkosti Hliňáku. Představenstvo obce se tak snaží o rozšíření počtu obyvatel a omlazení obce. Sídliště mají osídlit především mladé rodiny s dětmi.

Koncem osmdesátých let klesá podíl zaměstnanců v JZD pod padesát procent, zakládající členové už jsou v důchodovém věku, navíc zemědělská mechanizace se neustále modernizuje. Čím dál více lidí dojíždí za prací. Dochází k postupnému rozvolňování režimu. Koncem osmdesátých let přišly změny, po více než čtyřicetiletém vládnutí jedné strany.

¹⁰⁸ Zápisy z rady MNV Pátek, 1936 – 1953.

¹⁰⁹ Zápisy z rady MNV Pátek, 1967 – 1971.

4.6. Léta devadesátá

Při Sametové revoluci v listopadu 1989 se v Pátku žádné demonstrace nekonaly, ti kdo chtěli demonstrovat, se mohli zúčastnit nejbližší demonstrace, která se konala v Poděbradech. V roce 1990 proběhly v Pátku, jako v celém Československu, první svobodné volby. Dne 24. listopadu se volilo do místního zastupitelstva. Jasně zvítězilo Občanské fórum a Sdružení nezávislých kandidátů. Roste počet soukromých podnikatelů. V obci vznikají i drobné fabriky jako brusírna skla, výroba čistících chemických prostředků v továrně Kos, sklad stavebního materiálu. Nacházejí se zde dva obchody se smíšeným zbožím a dva hostince, dále pak zedníci, truhláři, ad.¹¹⁰

Lidem se postupně začínají navracet pole, které jim v padesátých letech zabralo JZD, ovšem jen velmi málo lidí chce na navrácených polích znovu hospodařit, propast takřka čtyřiceti let, kdy na nich nemohli hospodařit, se už nedá vrátit. JZD tak většině polí hospodaří dál, jen majitelům musí platit pronájem. Nové Mlýny se vrací původním majitelům, končí zde chov chovných býků pro inseminaci. V okolních vesnicích začíná podnikat v zemědělství několik soukromých hospodářů na svých vrácených pozemcích. Od JZD Poděbradská blata se začínají odštěpovat některé vesnice, které v minulosti byly jeho součástí například Okřínek a Srbce. Družstvo zažívalo těžké časy, mnoho lidí odešlo do jiných zaměstnání, klesal zájem státu o zemědělskou výrobu. Vlivem platební neschopnosti zpočátku družstevníci dostávali platbu v naturáliích, tedy jednalo se hlavně o obilí a brambory.¹¹¹ Vlivem prodělků v oblasti chovu hospodářských zvířat postupně klesá, až úplně zaniká živočišná výroba v místním JZD, zůstává jen rostlinná výroba. Ke konci devadesátých let tak zůstává opuštěný prasečák, teletník i oba kravíny. Mnohé budovy v areálu JZD tak brzy začínají chátrat a stávají se pamětníkem dob kolektivizace.

Velkou ekologickou zátěží pro obec se stává areál bývalého podniku Styl a poté Kos, který na konci devadesátých let ukončil svoji činnost. V těchto místech stávala fabrika už ve třicátých letech, kdy se zde vyráběly zemědělské stroje, později se zde vyráběly náplně do zapalovačů. Těžké a chemické prostředky při výrobě však zanechaly v okolních studních jedovaté látky, čímž se tento

¹¹⁰ Kronika obce Pátek, 1985 – 1997.

¹¹¹ Tamtéž.

průmyslový podnik stal jen obtížně prodejným, obec vynakládá značné úsilí při odstranění nebezpečných látek ze studní nejen podniku, ale i ze studní v okolních domech, které taky byly kontaminovány.

Počátkem devadesátých let opadáva zájem občanů o kulturní život, snižuje se účast na plesech, z nichž se některé přestávají konat. Snad je to způsobeno jejich hojností za minulého režimu, tudíž byli lidé přesyceni plesy a chtějí zažít nové věci v nové době. Klesá zájem o sportovní činnost ve fotbalovém klubu. Lidé se najednou začínají spíše starat o sebe než o zájmy lepšího života v obci.

V pozdějších letech se koná znovu hned několik bálů a zájem o ně znovu roste. V roce 1991 se znovu zavádí na obecním úřadě vítání občánků¹¹², kam přišli rodiče se svými dětmi, po malé kulturní vložce od dětí z mateřské školky obdrželi od úřadu drobné dárky. Každoročně obec ve spolupráci s místním Sokolem pořádá dětský den, kde děti mohou soutěžit ve sportovních kláních, večer se pak koná posezení u táboráku. Ve spolupráci s rybářským svazem se konají na dětský den také rybářské závody. Obecní úřad se snaží obec dále zvelebovat, zřizuje se pravidelný odvoz odpadů do popelnic, který až dosud Pátek neměl. Pokračuje dostavba chodníků v obci. Vysazují se nové ořešáky na návsi, myslivci vysazují kolem 2 tisíc borovic v lokalitě na Vršálích. Obec likviduje staré skládky, hyzdící okolí.¹¹³ Dokončuje se výstavba rodinných domů na tzv. sídlišti, z čehož plyne, že počet obyvatel Pátku dále roste. V plánu je výstavba kanalizace a vodovodu, uvažuje se o výstavbě cyklostezky, kterých už v okolí několik je.

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Tamtéž.

5. Závěr

Pátek patří k typickým obcím Poděbradska. Osídlení v této oblasti bylo už dávno před první zmínkou o této obci. V minulosti vesnice několikrát prožila těžké období, které hrozilo zánikem obce. Jako první těžké období pro celé Poděbradsko znamenaly husitské války. Kromě kostela celá původní osada zanikla. Lidé ale vystavili nový Pátek, na místě současném. Druhou ranou pro zdejší obyvatelstvo znamenala třicetiletá válka, díky vpádům Švédů a Sasů mnoho vsí v okolí úplně zaniklo, Pátek se zachoval, i když mnoho gruntů zůstalo pustých a opuštěných. Od 15. až do 18. století se v okolí dařilo rybníkářství. Po vysoušení rybníka Blato jsou všechny pozemky kolem Pátku přeměněny na pole. Se vznikem školy v obci se začal rozvíjet kulturní život obyvatel, čemuž pomohl i příchod místního učitele Františka Jandy, který si za svoji oddanost učitelskému stavu vysloužil vyznamenání. Po 1. světové válce, kde obyvatelé Pátku ztratili mnoho svých blízkých, vzniká v obci mnoho spolků a sdružení, které pomáhají Pátku kulturně se rozvíjet. Po 2. světové válce se obraz vesnice velmi rychle mění. Hospodáři nemohli hospodařit na svých polích. Svoje hospodářství museli odevzdat do rukou JZD. Zabírání polí nebyl zde tak násilný, jako v jiných obcích v Československu, nikdo z místních nebyl odsunut, či kvůli režimu vězněn. Paradoxně se kultura v obci velmi dařilo. Změna hospodaření, ale znamenala praktický konec těsného sepejetí lidí s jejich půdou. Po roce 1989 už téměř nikdo nechtěl zpátky hospodařit na kdysi zabavených pozemcích. Kulturní život v obci se po krátké stagnaci zase rozvíjí, především díky členům obecního úřadu a místním hasičům.

Použitá literatura

1) prameny

Obecní úřad Pátek, Pamětní kniha Pátku u Poděbrad.

Obecní úřad Pátek, Pamětní kniha obce Pátek 1934 – 1937.

Obecní úřad Pátek, Kronika obce Pátek 1985 – 1997.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Místní národní výbor Pátek, Zápisy z rady MNV 1936 - 1953, kniha číslo 20,

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Místní národní výbor Pátek, Zápisy z rady MNV 1967 – 1971, kniha číslo 28.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Místní národní výbor Pátek, Zápisy z rady MNV 1971 - 1976, kniha číslo 29.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Místní národní výbor Pátek, Zápisy z rady MNV, 1976 – 1978, kniha číslo 30.

Zákon č. 32/1918 Sb. o obstavení velkostatků. In: *Sbírka zákonů a nařízení*.

9. 11. 1918, roč. 1918.

Zákon č. 215/1919 Sb. o zabrání velkého majetku pozemkového. In: *Sbírka zákonů a nařízení*. 16. 4. 1919, roč. 1919.

Vzpomínky pamětníků, místních rodáků:

Vlasta Veselá, ročník 1931.

Jarmila Kolbabová, ročník 1940.

Miloslav Kroupa, ročník 1946.

2) odborná literatura

DAVÍDEK, František a kol.: *Sborník vzpomínek a dokumentů o zakládání a rozvoji jednotných zemědělských družstev v okrese Nymburk 1949 – 1974*. Nymburk:

Okresní zemědělská správa 1975.

DOLEŽAL, Leopold: *Povšechný popis býv. panství nyní velkostatku Poděbradského a veškerých na všeobecné zemské výstavě r. 1891 v Praze pod protektorátem Jeho cís. a král. Veličenstva Františka Josefa I. na oslavu jubilea první průmyslové výstavy r. 1791 v Praze velkostatkem Poděbradským vystavených předmětů, týkajících se hospodářské statistiky, regulování vodstva, meliorace půdy, jakož i dějepisného vývinu celého hospodářství na bývalém komorním panství nyní velkostatku Poděbradském od r. 1553 až do přítomné doby r. 1891*. Poděbrady 1891, 80 s.

- ELIÁŠOVÁ, Vlasta: *Poděbradsko v boji proti okupantům*, Poděbrady: Základní organizace Českého svazu protifašistických bojovníků, 1986, 46 s.
- HELLICH, Jan: *Obec Bobnice u Nymburka. Obraz minulosti i přítomnosti*. Bobnice: Obec Bobnice 1898, 143 s.
- HELLICH, Jan: *Pozdně neolitické pohřebiště skrčků „Na žebráku“ u Pátku*. Památky archeologické, Praha: Archeologická komise při české Akademii věd a umění. Ročníky 1920 – 1921.
- HELLICH, Jan: *Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku*. Praha: Československé podniky tiskařské a vydavatelské, 1923. Praha 1923.
- HELLICH, Jan: *Příběhy mlýnů na bývalém panství poděbradském. Nové Mlýny*. Věstník Hellichova musea Poděbradska. Ročník 1, číslo 1, Poděbrady 1930
- HRABĚTOVÁ, Jana: *Poděbrady: Průvodce po přírodních a historických zajímavostech města a okolí, po muzeích a místech, vztahujících se k významným osobnostem*. Poděbrady: Polabské muzeum v Poděbradech, 1999, 101 s. ISBN 80-238-5496-8.
- HRABĚTOVÁ, Jana: *Poděbrady*. Praha: Litomyšl: 2011, 70 s., [96] s. obr. příl. ISBN 978-80-7432-101-6.
- JELÍNEK, Zdeněk: *Operace Silver A*. 2. vydání. Praha: Scriptorium, 2010, 397 s. ISBN: 978-80-87271-28-5.
- JOUZA, Ladislav, PLAVEC, Michal : - *a země se chvěla: bombardování Kolína za druhé světové války*. Cheb: Svět křídel 2007, 223 s. ISBN 80-86808-44-0.
- KÁRNÍK, Pavel: *Politický okres poděbradský ve dvacátém roce československé samostatnosti*. Poděbrady: Okres poděbradský 1938. 207 s.
- KLÁSEK, Čeněk: *Poděbradsko. Díl 3 část 3*. Poděbrady: Učitelstvo okresu 1938, 157 s.
- KOŽÍŠEK Karel, et al.: *Poděbradsko I. Obraz minulosti a přítomnosti*. Poděbrady: Učitelstvo okresu, 1906. 550 s.
- KOŽÍŠEK, Karel et al.: *Poděbradsko II: národní školství*. Poděbrady: Učitelstvo okresu 1906, 350 s.
- PALACKÝ František: *Dějiny národa českého w Čechách a w Moravě. Díl 3*. Praha: České Museum 1850, 542 s.
- PALACKÝ, František. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i morawské: z archivůw domácích i cizích*. Praha: Palacký 1872, 639 s.

PLAVEC, Michal. *Poslední rok války na Nymbursku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005, 127 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 80-7325-061-6.

PROCHÁZKA, Jan. *Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách*. V Praze: vlastním nákladem, 1925, 67 s.

ŠMILAUEROVÁ Eva: *Poděbrady v proměnách staletí, díl 1. (do roku 1850)* Praha: Scriptorium, 2001, 246 s. ISBN 80-86197-30-1.

ŠMILAUEROVÁ Eva: *Poděbrady v proměnách staletí, díl 2. (1850 – 1948)* Praha: Scriptorium 2005, 271 s. ISBN 80-86197-62-x.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl 12. Čáslavsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1900, 345 s., obr. příl., mapa.

VONDROVIC, Jakub: *Kronika poděbradských lázní od jejich založení až na dnešní časy, Poděbradská knihovna O zdraví a nemoci*, Poděbrady: Akciová společnost Uhlíčité lázně a zřídla v Poděbradech 1939. 31 s.

